

VredesMagazine

Jaargang 11 nummer 3 — 3e kwartaal 2018 — Prijs euro 2,50

JONGERENDAG

Dossier: **NIEUWE WAPENS**

Nederlandse versterkingen voor Afghanistan

COMMENTAAR

De Nederlandse regering heeft 15 juni besloten militaire versterkingen te sturen naar Afghanistan. Zestig commando's moeten Afghaanse commando's opleiden voor de oorlog met de steeds sterker wordende Taliban. Deze operatie begint in september, duurt drie jaar en is op uitdrukkelijk verzoek van de Amerikaanse regering om een eerlijk aandeel, een fair share, in de oorlog in Afghanistan te nemen. De beslissing in het Nederlandse parlement moet voor de NAVO-top van 11 juli a.s. zijn beklonken.

Daarnaast wil de regering op diezelfde top in Brussel een bijdrage toezeggen aan een nog op te richten 'stabilisatie-missie in Irak' en belooft ook een meerjarige bijdrage aan de aanwezigheid van NAVO-toepen in Litouwen, 'met het oog op de voortdurende Russische dreiging'. Andere operaties voor 2019 zijn ook aangemeld, maar zullen na de zomer worden uitgewerkt. Overigens zijn de plannen voor Irak en Litouwen ook amper uitgewerkt.

Op welke wijze de inzet van de 60 militairen elders in de rangen van de overbelaste Nederlandse krijgsmacht wordt gecompenseerd is nog onduidelijk. De brief meldt een vage oplossing met drie elementen. Door het verplaatsen van de Nederlandse *special operations forces* van Irak naar Afghanistan, worden concrete aantallen niet genoemd, 'alsmede de ondersteuning van NAVO en van partners (vooral Duitsland als lead nation) en de

reeds aanwezige Nederlandse ondersteunende elementen.' Er is op dit moment al een Nederlands contingent in Afghanistan aan het werk. De nieuwe commando-eenheid levert 'een intensivering' van dat werk door het opleiden van Afghaanse commando's. Dat alles moet bijdragen tot een verdubbeling van de Afghan Special Security Forces per 2020 'en een uitbreiding van de Afghaanse luchtmacht.' 'Zo probeert de eenheidsregering momentum te creëren voor het vredes- en verzoeningsproces' hoopt de Nederlandse regering.

Aan de beslissing van 15 juni is een paar maanden van koortsachtig overleg achter de schermen voorafgegaan. Coalitiepartner ChristenUnie wilde de operatie in Irak versterken en daarom minder Nederlandse aanwezigheid in Afghanistan. De ChristenUnie lijkt door de knieën gegaan. Tegelijkertijd verscheen vorige week een kritisch rapport van de Algemene Rekenkamer over de Nederlandse operatie in Mali. De conclusie is dat het jarenlang overvragen van de krijgsmacht er toe heeft geleid dat de hele Nederlandse krijgsmacht niet meer inzetbaar is voor alle taken. De regering heeft tegelijk met de aankondiging van de versterkingen voor Afghanistan, ook een einde aan de operatie in Mali aangekondigd. De 225 militairen die in Mali actief zijn, zullen per 1 mei 2019 worden teruggetrokken.

Deze beslissing leert enkele dingen: Nederland blijft onverkort steun geven aan de Amerikaanse permanente

oorlog. Het aantal terroristische groeperingen is sinds het begin van de westerse interventie in Afghanistan, oktober 2002, veelelvoudigd.

De Nederlandse krijgsmacht kraakt in al haar voegen, zoals de Algemene Rekenkamer heeft aangetoond aan de hand van het voorbeeld in Mali. De versterking voor Afghanistan zal daarvoor op korte termijn geen verlichting geven.

Als het moet kan een operatie worden beëindigd. Het argument dat Nederlandse troepen in het buitenland nodig zijn om het terrorisme te bestrijden, is in Mali in een klap ongeldig verklaard. Als het moet, om logistieke, organisatorische of zelfs politieke redenen, kan Nederlandse deelname aan de al 17 jaar durende oorlog in Afghanistan worden gestopt.

Het grootste probleem dat de Nederlandse buitenlandse politiek heeft, is een gebrek aan personeel. In 2017 zijn 300 militairen meer vertrokken uit de krijgsmacht dan er zijn bijgekomen. In totaal zijn er nu 5600 functies vacant. Met de aanschaf van nieuwe wapensystemen zijn nog eens 2600 functies beschikbaar. Defensie komt dus in totaal 8200 mensen tekort om de interventiepolitiek én de Koude Oorlog te kunnen voeren.

Dat leidt tot de vraag wie wil er nog oorlog voeren voor een regering, die met de Amerikanen bereid is permanent oorlog te voeren?

Guido van Leemput

COLOFON

VREDESMAGAZINE 21 juni 2018 Uitgave van de vereniging VredesMedia waarin samenwerken: Haags Vredesplatform (HVP), Humanistisch Vredesberaad (HVB), Vredesbeweging Pais, Samenwerkingsverband Stop de Wapenwedloop, Antimilitaristies Onderzoekskolлекief VD AMOK, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) afdeling Nederland. **REDACTIE:** Jan Bervoets, Hans Feddema, Benno Houweling, Kees Kalkman, Anke Polak, Martijn de Rooi, Barbara Smedema, Jan Schaake, Guido Schokker, Egbert Wever. **AAN DIT NUMMER WERKTEN NAAST DE AUTEURS MEE:** David Jan Donner, Chris Geerse, Yosé Höhne-Sparborth, Stijn van der Putte. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van een geplaatst stuk. De tekst van artikelen mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Copyrights van foto's en tekeningen berusten bij de desbetreffende fotograaf/illustrator. **FOTOREDACTIE:** Anne Vaillant. **FOTOGRAFEN EN ILLUSTRATOREN:** Ellen Daniels, Paul Dijkstra, Erik Dries, Benno Houweling, Len Munnik, Guido Schokker. **VORMGEVING:** Jimmy Slothouwer. **DRUKKER:** Drukkerij Mezclado, Tilburg. **ABONNEMENTEN:** Een jaarabonnement op VredesMagazine (4 nummers) kost 10 euro. U kunt een abonnement nemen via info@vredesmagazine.nl of 015 7850137. **GIFTEN:** Bedragen die abonnees meer overmaken worden beschouwd als gift voor het werk van de in VredesMagazine samenwerkende organisaties. **CONTACT VREDESMEDIA:** Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft, 015 7850137, www.vredesmedia.nl. **REDACTIEADRES:** Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht, 030 8901341, artikelen naar info@vredesmagazine.nl. **KOPIJSLUITING VOLGEND NUMMER:** 8 augustus 2018. **VERSCIJNINGSDATUM VOLGEND NUMMER:** 11 september 2018. **ISSN 1876-0724**

**NEDERLANSE VERSTERKINGEN
VOOR AFGHANISTAN 2**

De Nederlandse regering is
bereid tot een permanente oorlog
Guido van Leemput

**WEGWIJS IN DE
NEDERLANDSE PALESTINA/ISRAËL-POLITIEK 4**

Recensie van het boek 'Een open zenuw' van
Peter Malcontent
Martijn de Rooi

**HOE VERDER MET NOORD-IRAK
NA HET REFERENDUM 6**

Nieuwe bomen planten en beschermen tegen buitenlanden
Yosé Höhne-Sparborth

JONGERENDAG 9

Jongeren zijn nieuwsgierig hoe hun ouders
vredesakties voerden
Han Deggeller en Anjo Kerkhofs

ROBOTISERING VAN OORLOG 13

Een aflevering van de alternatieve
Veiligheidsraad van Humanity House
Anke Polak

FOTOPAGINA'S DEBAT ROBOTISERING 14

Foto's van Ellen Daniels

**DOSSIER: NIEUWE WAPENS
(K)OUDE OORLOG 17**

*Mark Akkerman, Martin Broek, Kees Kalkman,
Lonneke Lemaire, Wendela de Vries*

EN VERDER:

COMMENTAAR 2

COLUMN HANS FEDDEMA 6

COLUMN JOS VAN DIJK 8

SPRINGSTOF 10

KORTE BERICHTEN 11

OVERZICHT VAN AANGESLOTEN ORGANISATIES 16

SIGNALERING 27

GEDICHT 28

*Op de vlucht
Du Fu*

FOTO VOORPAGINA: Koerdistan, 2014.
Foto: Kurdischstruggle.

Met dit nummer van VredesMagazine sturen we een folder van The Rights Forum mee. Via deze organisatie hebben we al enige goede artikelen gekregen.

Wegwijs in de Nederlandse Palestina/ Israël-politiek

In zijn waardevolle boek 'Een open zenuw' belicht Peter Malcontent de historie van de Nederlandse Palestina/Israël-politiek.

Foto: Kristel

Wie de Nederlandse politiek met betrekking tot wat het Palestijns-Israëlische conflict heet in één woord wil vangen, komt al snel uit bij 'partijdig'. Nederland geldt als het meest pro-Israëlische land van West-Europa, al moet je je afvragen of de term 'pro-Israël' wel op z'n plaats is. Met zijn politiek van bezetting, kolonisering en onderdrukking heeft Israël zich in de hoek van de notoire mensenrechtenschenders genesteld en vervreemdt het zich steeds meer van wat we grosso modo onder moderne beschaving verstaan. Met gedoogsteun voor die politiek is, zou je zeggen, Israël niet gebaat.

Vanuit dit perspectief is de term 'contraproductief' beter op z'n plaats, en dat geldt zeker als we kijken naar het doel dat Den Haag met zijn politiek zegt na te streven: het bijdragen aan 'vrede en veiligheid in het Midden-Oosten'. Sinds de Oslo-akkoorden van 1993 zet Nederland zich in dit kader in voor de beroemde tweestatenoplossing, die echter vanwege de illegale Israëlische kolonisering van de Westelijke Jordaanoever en Oost-Jeruzalem rijp lijkt voor bijzetting in het volkenrechtelijk museum.

MEDEPLICHTIG

Nederland spreekt traditiegetrouw zijn bezorgdheid uit over die Israëlische poli-

tiiek, maar peinst er niet over door middel van sancties te laten merken dat het menens is. Israël heeft allang begrepen dat het ondanks het gemopper met open armen in Den Haag wordt ontvangen en koloniseert vrolijk verder. De Palestijnen zijn, en ook dat is grosso modo traditie, het slachtoffer.

Nederland zweert bij het motto dat de sancties die het krachtens het internationaal recht gehouden is te treffen 'averechts werken'. Ze zouden Israël maar in de gordijnen jagen en ten koste gaan van de bereidheid over vrede te praten. Nederland gaat prat op een 'speciale relatie' met Tel Aviv, die het in staat zou stellen wezenlijk invloed uit te oefenen. Zo doet zich de situatie voor dat in Den Haag halsstarrig wordt vastgehouden aan een politiek die aantoonbaar averechts werkt, onder het mom dat de nooit beproefde sancties averechts werken.

Het is een politiek waarmee Nederland de grens tussen goede bedoelingen en medeplichtigheid allang heeft overschreden. Dat mag een blamage heten, helemaal als we bedenken dat op Den Haag, als 'mondiale hoofdstad van Vrede en Recht', een bijzondere verantwoordelijkheid rust in het bevorderen van het internationaal recht.

Twee recente gebeurtenissen zijn illustratief voor de Nederlandse opstelling in

de Palestijns-Israëlische kwestie. Naar aanleiding van het schrikbarend hoge aantal slachtoffers dat tijdens de demonstraties in Gaza viel door toedoen van Israëlische scherpschutters, sprak de Algemene Vergadering van de VN onlangs van 'excessief, buitenproportioneel en willekeurig geweld tegen Palestijnse burgers', en stelde de VN-Mensenrechtenraad een internationale onderzoekscommissie in. In Den Haag wilde minister van Buitenlandse Zaken Stef Blok niets van een harde veroordeling weten. Hij wil de resultaten afwachten van een 'onafhankelijk' onderzoek, dat moet worden uitgevoerd door de partij die in de beklagdenbank zit: het Israëlische leger.

VRIJLATING AHED AL-TAMIMI

Hoezeer Israël ook in de Tweede Kamer op loyaliteit en bescherming kan rekenen, bleek eerder dit jaar treffend tijdens de Israëlische berechting van Ahed al-Tamimi, de 17-jarige Palestijnse die twee militairen van de bezettingsmacht een paar meppen had verkocht. Een motie waarin tot vrijlating van Ahed uit haar langdurige voorarrest werd opgeroepen ging met 101 tegen 49 stemmen ten onder. De complete fracties van VVD, PVV, CDA, D66, ChristenUnie, SGP en FvD waren tegen.

Die uitslag vormt een schril contrast

met de stemming over een eerdere motie, waarin werd opgeroepen tot vrijlating van Taner Kiliç, de voorzitter van Amnesty International Turkije die in voorarrest zit op verdenking van lidmaatschap van de 'terroristische' Gülen-beweging. Op de drie leden van DENK na stemde de Kamer unaniem voor. Welgeteld 98 Kamerleden die voor de oproep tot vrijlating van Kiliç waren, stemden tegen de oproep tot vrijlating van Ahed.

OPEN ZENUW

Een logische vraag is waar die eenzijdige Nederlandse opstelling vandaan komt. Is die te herleiden tot schuldgevoelens over de Holocaust, of is er meer aan de hand? Gek genoeg ontbrak het tot op heden aan een historische analyse van de Nederlandse Palestina/Israël-politiek. Met zijn onlangs verschenen boek *Een open zenuw – Nederland, Israël & Palestina* vult Peter Malcontent, universitair docent Internationale Betrekkingen aan de Universiteit Utrecht, die leemte.

Malcontent vertelt, zoals hij het zelf noemt, twee (vervlochten) verhalen: het eerste betreft de geschiedenis van het conflict, het tweede de historie van de Nederlandse houding ten opzichte van dat conflict. Het is een interessante aanpak, die een helder en genuanceerd beeld oplevert. Dat de auteur zich met name

aan het begin van het boek op zevenmijlslaarzen door de geschiedenis van het conflict beweegt is begrijpelijk – daarover zijn bibliotheken volgeschreven, Malcontents onderzoek richt zich primair op het in beeld brengen van de Nederlandse opstelling.

Groot pluspunt is dat hij zijn onderzoek niet laat beginnen bij de stichting van de staat Israël in 1948, maar bij de opkomst van het zionisme in de 19e eeuw, die in 1917 tot de beruchte Balfour-verklaring van de Britse regering leidde. Hij laat zien hoe daarmee een reeks gebeurtenissen op gang kwam, waarin de toon werd gezet door Britse koloniale belangen en machinaties, en een aanzwellende immigratie van joden in Palestina. Nadat de stofwolken van de Israëlisch-Arabische oorlog van 1948 waren opgetrokken, wisten de Palestijnen zich het slachtoffer van de ontwikkelingen. Terwijl de joodse zionisten hun droom van een eigen staat hadden verwezenlijkt, bevond zo'n 70 procent van de Palestijnen zich in vluchtelingenkampen, van huis en haard verdreven en van hun eigendommen beroofd.

In de jaren daarna werd de kwestie-Palestina bovenal beschouwd als een humanitair probleem, waarin de Palestijnen werden gezien als vluchtelingen die ondersteuning nodig hadden. Voor hun politieke rechten bestond amper aandacht. Daarin kwam verandering door toedoen van Israël, dat in 1967 Oost-Jeruzalem, de Westoever en Gaza innam. Vanaf dat moment was, schrijft Malcontent, de Palestijnse kwestie 'een open zenuw die bij aanraking de emoties in de Tweede Kamer en daarbuiten iedere keer weer verbijsterend hoog deed oplopen'.

PRO-ISRAËLISCHE RECHTSBUITEN

Na de Zesdaagse Oorlog van 1967 brak overal het besef door dat de Palestijnen, net als eerder de Israël's, een vorm van zelfbeschikking toekwam. Grote vraag daarbij was hoe dat recht met instemming van alle partijen kon worden gerealiseerd. Zowel in Den Haag als elders werd aangevoerd dat realisering de veiligheid van Israël in gevaar zou brengen. Niettemin werd het recht in Europees verband in 1980 erkend met de zogeheten Verklaring van Venetië, een staaltje Europese eensgezindheid dat eenmalig zou blijken.

Nederland schaarde zich tijdens de oorlog van 1967, en ook tijdens die van 1973, als één man achter Israël. Schuld-

gevoelens met betrekking tot de Holocaust waren daar debet aan. Maar tien jaar later stonden die gevoelens kritiek op Israël, met name vanuit de samenleving, niet langer in de weg, schrijft Malcontent.

Tot een kritischer opstelling van de Tweede Kamer leidde dat niet. Daar domineerde van oudsher een blok pro-Israëlische partijen, waartoe aanvankelijk ook de PvdA behoorde, die tot diep in de zeventiger jaren in de ban was van de 'socialistische glans' van het zionistische project. Tot het blok behoorden stevast de kleine christelijke partijen, die zich lieten (en laten) leiden door het bijbelse adagium van het uitverkoren volk en het beloofde land. Ook de VVD en het CDA zijn traditioneel sterk pro-Israël, hetgeen volgens Malcontent met name verband houdt met het belang dat beide partijen hechten aan de relatie met de VS, en daarnaast met de invloed van de pro-Israëlische lobby.

Alleen tijdens de twee paarse kabinetten (1994-2002) ontstond er wat meer evenwicht in het Nederlandse beleid, al bleef dat overwegend pro-Israëlisch. Na 2002 was het met die ontwikkeling gedaan. Nederland liet Israël begaan in zijn ondermijning van de gedroomde Palestijnse staat en de tweestatenoplossing, en gold in Europees verband als 'pro-Israëlische rechtsbuiten'. En nog altijd laat het land dat de mensenrechten hoog in het vaandel voert het afweten als het om de rechten van de Palestijnen gaat.

Een open zenuw is een rijk en – enkele slordigheden daargelaten – toegankelijk boek, dat ook de doorgewinterde volger van de kwestie-Palestina/Israël hier en daar nieuwe inzichten zal opleveren. Dat Malcontent zich kan opmaken voor kritiek is wel zeker. Ook hij zal niet ontkomen aan het feit dat de kwestie een open zenuw is.

Martijn de Rooi

Peter Malcontent, *Een open zenuw – Nederland, Israël & Palestina*, uitgeverij Boom, Amsterdam, 2018

Noord-Irak na het Koerdisch referendum

Er wordt daar gewoon geleefd. Dat voorop gesteld. Als er telkens aanslagen zijn en je niet weet wanneer en door wie, moet je gewoon voortleven. Dat is de enige manier om niet mentaal te bezwijken. Ik zou bijna denken: een land waarin te veel mensen zich vervelen, heeft het spook van de angst nodig om voor reuring te zorgen: politici die bij gebrek aan inhoud een vijand buiten de deur nodig hebben om volk te verzamelen. Sinds 1980 is er in Irak veel oefening.

Toch was augustus 2017 de spanning onder de niet-Koerden in en rond Koerdistan heel groot. Alle Koerden die ik vroeg, zeiden met glinsterende ogen dat ze “natuurlijk zouden stemmen voor onafhankelijkheid”. En alle niet-Koerden vreesden precies dát en wat er dan zou gaan gebeuren. Engeland en Frankrijk hebben een erfschuld aan de Koerden, hun expansionistische honger begin 20ste eeuw leidde mede tot die Eerste Wereldoorlog, waaruit zij het Midden-Oosten als buit wegsleepten en op de achterkant van een sigarendoos met wat strepen dat gebied onder elkaar verdeelden. Zo werd Koerdisch gebied verdeeld over vier „protectoraten”. De ontwrichting van toen, na de olievondsten onder dat zand, is nog steeds goed voor telkens nieuwe opschudding. In augustus 2017 was de angst groot. De bisschop van Kirkuk, Yousif Thomas Mirkis, die altijd vol dadendrang onmiddellijk creatief reageert op de volgende ellende, altijd vol hoop en humor en relativering, zei in die augustusmaand: “I feel scared”. Toen wist ik dat het echt menens zou zijn. Hij begreep goed dat de Koerden niet bij Bagdad wilden “want die politici zijn allemaal gek”.

DE MAAT VOL

Van anderen, waaronder een Iraakse ex-generaal uit de laatste jaren, had ik bevestigd gekregen wat ik al eerder had gehoord: dat hele referendum was een truuk van de Koerdische president Barzani, die al lang zijn termijnen had opge-

Foto: Yose Höhne-Sparboth

maakt maar niet wenste op te stappen. Van het referendum verwachtte hij zoveel volkssteun, dat hij de andere Koerdische partijen zou kunnen omzeilen. Koerdistan sprak zich nagenoeg unaniem uit voor onafhankelijkheid. Maar Barzani's berekening ging niet op. Binnen een week moest hij toch terugtreden. Bij dat nieuws wist ik al, dat de angel er uit was gehaald. En toen gebeurde er nog een wonder.

Ook “gekke” politici voelen kennelijk aan wanneer de maat vol is en terughoudendheid gevraagd. Tot oktober 2017 verdedigden Peshmerga grote delen van Noord-Irak die niet Koerdisch zijn, en Bagdad betaalde hen daarvoor. Saillant detail: Peshmerga en politie- en andere ambtenaren binnen Koerdistan kregen toen al ruim een jaar hun salarissen maar mondjesmaat uitbetaald, wat met regelmaat tot protesten leidde. Barzani en familie werden intussen steenrijk op een Zwitserse bank. Goed, Bagdad stuurde na dat referendum zijn troepen naar het noorden, om a het Iraakse gebied over te nemen van de Peshmerga. Met name de regio Kirkuk werd door Koerdistan begerd, jawel, vanwege de olie. Er is op een enkele plek heel even geschoten. Er zijn

BEWAKERS BIJ WONING VAN
BISSCHOP MIRKIS, 2018.

ook enkele doden gevallen. Maar vervolgens trokken de Peshmerga zich terug en lieten Iraaks gebied aan het Iraakse leger. Dat werd door diverse mensen een wonder genoemd. Aan beide zijden waren er kennelijk politici die niet nog eens een nieuwe langdurige oorlog over dit volk wensten af te roepen.

Overigens past dit in het beeld dat ik heb na elf bezoeken aan Irak sinds 2002. De VS en ISIS speelden de groepen tegen elkaar uit. En juist dan zochten lokale leiders elkaar op, om te voorkomen dat het land in een burgeroorlog zou terechtkomen. Dankzij die inzet voortdurend en telkens weer, is dat in Irak dan ook niet gebeurd, al was het een paar maal kantje boord.

GEBLOKKEERDE WEGEN

Gevochten om de grond werd er niet in oktober. Maar Bagdad liet wel merken dat het not amused was. Koerdistan werd onder curatele gesteld, de autonomie werd voor een stevig stuk ingeperkt. Het Koerdisch luchtruim werd gesloten voor internationaal verkeer. En dus moest elke

bezoeker voor Koerdistan via Bagdad reizen. Intussen is het Koerdische lucht-ruim een stukje geopend. De weg naar het niet-Koerdische Irak is echter afgesloten, die kan voortaan alleen begaan worden via een visumaanvraag in Bagdad. Want dat deel is weer onder controle van het Iraakse leger.

Niemand verwacht dat Irak zijn Koerdistan de autonomie van de laatste 27 jaar helemaal zal teruggeven. Dat zou gevaarlijk zijn voor beiden, het zou Erdogan reden geven om binnen te vallen. De Koerden hebben dus te hoog gegokt. Of voor wie het spel doorzag: Barzani heeft zijn volk een slechte dienst bewezen.

Overigens was het heel leerzaam om jongstleden april veel met de auto onderweg te zijn in deze gebieden. Van Kirkuk, zuidoostelijk van Koerdistan, naar de Koerdische hoofdstad Erbil gaat het nu langs zeer secundaire wegen. De hoofdweg is afgesloten. Op die secundaire wegen is er elk kwartier een controlepost. Hier was de Iraakse chauffeur een zegen. Van Bashiqa naar Caracosh, dat is oostelijk om Mosul heen rijden, werkelijk elke vijf minuten. Bij elke kruising met een veldweggetje was er een controlepost. En die mag dan niet groter zijn geweest dan een wc-hokje en enkele soldaten, er waren altijd aarden wallen opgeworpen en zandzakken, met regelmaat ook een tank in de buurt.

Irak en Koerdistan hebben heel helder welke lapjes grond van wie zijn, en elke meter is nu duidelijk bezet door de eigenaar. Niemand gelooft overigens dat ze op elkaar gaan schieten. De intensere bewaking richting Mosul kreeg een heel scherp gezicht op de terugweg: van Iraaks gebied weer Koerdistan in, naar Erbil. Ik reed mee in een busje met 12 jongere Iraakzen. Alleen ik moest uitstappen bij de grenspost, en werd ernstig ondervraagd. Een argument om sneller door te mogen was altijd: "We zijn van de kerk". Het geheel gaf de indruk dat beide kampen zich nu zeer beschermen tegen 'Amerikanen' en wat daar op lijkt. Verder was het vooral gewapende stilstand.

WEDEROPBOUW

Nu, april, zat iedereen weer in spanning af te wachten hoe de Iraakse nationale verkiezingen zouden gaan uitvallen. "De Amerikanen hebben ons corruptie gebracht", vertelde Mirkis al in 2004. Na de zware boycot van 12 jaar, met zijn 1 miljoen doden door gebrek aan eten en medicijnen, de VN-bombardementen met

50 jaar na 'Parijs' in 1968

Wie herinnert zich niet de bevrogen Cohn Bendit? Vele Parijzenaars en ook wij studenten in Amsterdam van toen, voelden dat er echt iets moest veranderen. Als het *panta rei* ('alles stroomt') het gegeven is van de wereld, kon die vernieuwing niet uitblijven. Verdeling van 1) goederen, 2) onderwijs en 3) macht waren onze slogans. Positieve evolutie gaat schoksgewijs en het revolutionaire elan kan ook verzanden na verloop van tijd. Reden om alert te blijven als progressieven. Dat ETA in Spanje nu de wapens neerlegt, is prima. Het geeft aan, dat de strategie van geweld toch niet alles is. Het bericht op 2 mei dat er tientallen doden vielen in een moskee in Nigeria door Boko Haram illustreert naast ook 'Syrië' en andere conflicthaarden hoezeer de islam-wereld in een crisis verkeert. Geldt dit ook voor de westerse man, nu er zelfs een brede anti-vrouwenbeweging is ontstaan met tevens een gewelds-tak? Positiever is de spraakmakende 'Me Too-Beweging', die zowel machtsmisbruik van vooral mannen ontmaskert, als de toenemende weerbaarheid van vrouwen aantoonde. Onderzoeken tonen aan, als het gaat om de emancipatie van mannen en vrouwen, dat er sprake is van de 'wet van de remmende voorsprong' voor mannen qua emancipatie richting innerlijke kracht en volwassenheid. In de zin dat de vrouw nu de voorheen vaak de dienst uitmakende man voorbijstreeft. Van Carl G. Jung weten we dat in de jeugd door een minder geslaagde opvoeding door ouders er bij kinderen 'schaduw' ontstaan, die lang negatief doorwerken in het leven. Goed in communicatie of niet, individu en samenleving vormen één geheel. Als we in onszelf geen innerlijke vrede hebben, zijn we niet geloofwaardig in vredeswerk. Ik bepleitte vaker dat we als individu aan ons zelf gaan werken richting innerlijk groei en transitie. Alles heet vandaag energie en bewustzijn. Terecht. Een warme energie of uitstraling van ons heeft een ander effect dan een koude energie, ook naar of bij de ander. Via een energieveld boven ons ontstaat er een weerkaatsing – alles is trilling volgens de nieuwe natuurkunde – in onszelf en de mensen om ons heen. Het individu kan dus niet alleen door (politieke) acties maar ook door zijn woorden en gedachten invloed hebben in de wereld. De slogan "verander de wereld, begin bij jezelf" was ook achteraf geen onzin. Wij kunnen als individu veel meer dan we vaak denken. Onze woorden en gedachten zijn geen *peanuts*. Hoe liefdevoller ze zijn, des te positiever is het effect, iets wat ook omgekeerd geldt bij negatieve gedachten en woorden. Onze evolutie als samenleving lijkt ook af te hangen van hoe wij (willen) werken aan onze 'innerlijke reis'.

Hans Feddema

Nepnieuws

Misleidende berichtgeving is wel wat ouder dan Trump en Poetin, al lijkt het soms alsof zij dat onlangs pas hebben uitgevonden. Nepnieuws is van alle tijden. Sinds mensenheugenis is de waarheid het eerste slachtoffer in een gewapend conflict. Alle conflicten worden met leugens, verdraaiing en propaganda uitgevochten. Les 1 voor de aankomend journalist, zou je zeggen. Toch hebben media vaak moeite afstand te nemen van verklaringen van het nieuws die duidelijk uit de koker van de gevestigde macht komen. Skripal is het slachtoffer van een poging tot moord door de Russische geheime dienst. Assad gebruikt nog steeds gifgas. En Iran houdt zich niet aan de afspraken over de ontwikkeling van kernenergie. Er zijn geen bewijzen, hoogstens aanwijzingen, maar vooral interpretaties die passen bij de vijandbeelden die het westen cultiveert. Een specialist in chemische oorlogvoering zei over het gifgas in Syrië: “Je moet niet vergeten dat de ‘waarheid’ over wat er afgelopen weekend is gebeurd niet wetenschappelijk, maar politiek zal zijn.” Er is ook informatie die tot andere verhalen kan leiden. Maar die wordt genegeerd, als nepnieuws weggezet of niet geloofwaardig geacht puur en alleen op grond van de bron. Citeer nooit *Russia Today* want daar wordt al het nieuws door Poetin persoonlijk geschreven. Maar mis nooit een tweet van de Amerikaanse president. De eeuwenoude waarheid dat media door de machtigen der aarde worden gebruikt om het volk te misleiden, speelt in de *main stream media* kennelijk geen rol bij de selectie van het nieuws. Dat het Britse media verboden werd om over de link tussen Skripal en een bepaalde agent van MI6 te schrijven, lezen we alleen in alternatieve media. Bij het verbreken van de Iran-deal krijgt Trump alle kans zichzelf op de borst te slaan vanwege de wijze waarop hij de Amerikaanse belangen behartigt. Dat hij de belangen van Saoedi-Arabië en Israël dient krijgt aanzienlijk minder aandacht. In Nederland en andere Europese landen wordt het gevaar van desinformatie hoog opgenomen. Men zint in EU-verband op tegenmaatregelen. Zonder enige schroom die een democratische overheid zou moeten hebben om in te grijpen in het vrije verkeer van informatie. De bemoeyenis met nepnieuws wordt gepresenteerd als bescherming van de burger tegen misleiding. Aangezien keer op keer blijkt dat overheden zelf niet vies zijn van misleidende informatie, zou enige bescheidenheid hier wel op zijn plaats zijn. Ik vermoed dat het motief voor het aanpakken van ‘nepnieuws’ eerder de behoefte is om meer controle te krijgen op die ongrijpbare sociale media waar burgers elkaar zomaar van alles kunnen laten weten.

Jos van Dijk

De bisschop van Mosul verbood om yezidi studenten in Caracosh onder te brengen, de Chaldeeus katholieken hebben hen daarom geadopteerd. Steun kan via Kerk en Vrede: IBAN: NL74 INGB 0000435382 o.v.v. Yezidi. Zie: tinyurl.com/yezidifilm.

verarmd uranium in 1991, lag de privé-sector onderuit; de staatsapparaten tot en met de vuilophaaldienst werden door Bush ontmanteld. Zo was iedereen te koop voor goed betaald werk bij de Amerikanen, want iedereen wilde zijn familie redden. Over de democratie die de Amerikanen hadden gebracht meldde de bisschop een keer lachend: “We hebben nu 240 partijen, en voor de 325 zetels in het parlement staan er 8000 kandidaten te dringen.” Waarop zijn huisgenoot, ook priester, aanvulde: “Om de 5 zetels die voor de christenen zijn gereserveerd, vechten 75 kandidaten!” Hij gaf aan op een moslim te zullen stemmen die hij goed vindt: “Want die vijf christenen komen er toch wel in.” De zetelverdeling is naar etnische en andere groeperingen al geregeld, dit om evenwicht te krijgen in dit land. Dan zijn er vervolgens diverse partijen die het onder elkaar kunnen verdelen.

De stemmen zijn gegaan naar iemand die de corruptie wil aanpakken. Als dat echt gaat lukken, gaat Irak er wel komen. De grootste klus ligt te wachten in en rond Koerdistan: hoe het geld te verdelen tussen de steden. Mosul dat herbouwd moet worden; Erbil en Sulaymaniyah die enorme hoeveelheden vluchtelingen opvingen. En nog niet iedereen is terug, want wie wil naar ruïnes terugkeren? Bovendien zit er een grote groep Syrische vluchtelingen in deze steden, die ook veel nodig hebben.

Irak is er nog niet. Zo zijn er groepen die pleiten voor een federatief Irak met losse zelfstandige regio's. Het getuigt van weinig geopolitiek inzicht. Als Irak uiteen zou vallen in pakweg vier stukken, dan heeft het vier grote buurlanden die onmiddellijk zouden binnenvallen om een stuk te annexeren.

Het lijkt er op dat Irak op de goede weg is. Dat wordt zichtbaar aan de bomen. Saddam had in de Koerdische bergen de bomen laten kappen. Door de bombardementen en gevechten zijn in het hele land ook veel bomen verbrand. De boycot hielp de agrarische sector naar de Filistijnen. Nu zie ik overal waar ik kom telkens méér aanplant. Het is een gezamenlijke strategie, als een groot nationaal project: bomen planten. Als een teken van geloof in nieuw leven. Iedereen doet eraan mee!

Yosé Höhne-Sparborth

Foto: Benno Houweling

JONGERENDAG

Groepen uit de vredesbeweging vonden het belangrijk om een speciale jongerendag te organiseren op 14 april jl. Het zijn vaak ouderen die op de bres staan voor vrede. Door in gesprek te gaan met jongeren ontdekten ze dat jongeren wel degelijk geïnteresseerd zijn in vredeswerk – maar het moet wel concreet zijn.

De dag was georganiseerd in het Vredesmuseum dat gevestigd is in het Verzetsmuseum in Gouda. Oude bekenden waren opgeroepen om te komen maar moesten ook een jongere meenemen, dat lukt: er waren evenveel ouderen als jongeren.

Op het menu stond een filmpje over de besluitvorming in de Occupy-beweging, als opwarmer. Vervolgens werd speciaal

Foto: Benno Houweling

aan de jongeren gevraagd om te zeggen wat ze wisten van de vredesbeweging in Nederland en wat ze er van vonden. Aan de ouderen werd gevraagd wat ze wisten van de vredesbeweging in Oost-Europa. onder leiding van Sigrid Hutter ontstond een geanimeerd gesprek over de betekenis van vredesbewegingen. Vervolgens inventariseerden jong en oud de mogelijkheden om in de huidige tijd aan vrede te werken.

Daarna konden de bezoekers het materiaal bekijken dat ter inzage lag in de tentoonstelling die nog tot eind oktober te bezoeken is. Tenslotte werd een film vertoond over twee grote demonstraties tegen kernwapens en acties tegen atoomwapens die opgeslagen liggen in Volkel.

Wat vonden de jongeren ervan?

Danique: leuk om op deze interactieve manier met verschillende generaties verder kennis te maken met het onderwerp.

Myrne: Hele leuke en creatieve manier om meer te weten te komen over de vrede.

Nona: Heel interessant om te zien wat jullie vroeger deden en hebben bereikt, ook heel leuk dat ze zoveel van onze input vroegen.

Roos: Inspirerende mensen ontmoet

vandaag! Mooi om te horen hoe mensen vroeger met maatschappelijke problemen omgingen. Daar kunnen wij jongeren veel van leren.

Daan: Erg interessante en leuke praatjes, heb een goed beeld gekregen van de vredesbewegingen die er waren en die er nu zijn.

Sommige jongeren zijn zelf al nauw betrokken bij vredeswerk. Feray bijvoorbeeld, die als vrijwilliger bij vredesbeweging Pais werkt; terwijl ze Pais ondersteunt krijgt ze ook nuttige informatie voor haar studie rechten. Of Rinske van Christian Peacemakers Team die activiteiten voor kinderen in conflictgebieden organiseert. En Eric, die actief is bij de Stichting Vrijwillige Internationale Actie: die organiseren kampen voor jongeren op lokaal niveau samen met de lokale bevolking. In Nederland richten zij zich op vluchtelingenkinderen in asielzoekerscentra.

Al met al een goed initiatief dat zeker hoop biedt voor de toekomst.

Han Deggeller en Anjo Kerkhofs

Overgenomen uit Gender en duurzame vrede, 2018 nr 2.

Doorvoer Tsjechische munitie

In de periode 2008-2016 werden via Rotterdam grote hoeveelheden munitie (onderdelen) uit Tsjechië verscheept naar controversiële bestemmingen als China, Saoedi-Arabië, Thailand en Jordanië.

Ook in 2017 was het weer raak. Er gingen 1,2 miljoen Tsjechische kogelpatronen via Rotterdam naar Togo en 75.000 naar El Salvador. Naar Togo werden daarnaast nog 1,2 miljoen stuks munitie uit Turkije doorgevoerd. Beide bestemmingslanden liggen regelmatig onder vuur wegens mensenrechtenschendingen door politie en veiligheidstroepen. Gedurende het jaar traden veiligheidstroepen meerdere malen hard op tegen demonstraties van de oppositie voor het opstappen van de omstreden president Fauré Gnassingbé. De protesten, die vooral na de zomer losbarstten en tienduizenden mensen op de been brachten, werden beantwoord met geweld, arrestaties, repressie tegen journalisten en het afsluiten van internet. Zestien mensen kwamen hierbij om.

Het is onverklaarbaar dat desondanks op 1 december, midden in deze gewelddadige periode, de doorvoer van Tsjechische kogelpatronen ongehinderd plaats kon vinden.

Kamer dwingt regering tot onderzoek

Sinds enkele jaren voert de Nederlandse regering een zeer terughoudend wapenexportbeleid voor landen die betrokken zijn bij de oorlog in Jemen, met name Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten. In de praktijk betekent dit dat de meeste vergunningaanvragen voor wapenexport naar deze landen afgewezen worden. Nederland loopt daarmee voorop binnen Europa, maar de regering weigert één soort uiterste problematische levering bij herhaling aan te pakken.

Thales Nederland levert al jaren SOTAS-communicatieapparatuur voor tanks aan Saoedi-Arabië. Hiervoor is volgens de regering geen wapenexportvergunning nodig, omdat het geen specifiek militair product zou zijn. Deze redenering werd al meerdere keren in de Kamerdebatten en -vragen aan de kaak gesteld en kwam opnieuw aan de orde vanwege een nieuw Amerikaans contract voor aanpassingen aan door de Verenigde Staten aan Saoedi-Arabië geleverde tanks. Leveringen van SOTAS-systemen maakten onderdeel uit van dit contract van februari 2017, dat doorliep tot februari dit jaar.

Onderzoeker Martin Broek somt op dat deze leveringen nu onderdeel uitmaken van een expliciet militair contract, afgegeven door een Amerikaans militair commando, voor Saoedische tanks die

deelnemen aan de oorlog in Jemen en eerder al betrokken waren bij de interventie om volksoptstanden in Bahrein neer te slaan in 2011. Tot dat jaar werden de SOTAS overigens wel als militair goed gekwalificeerd door de Nederlandse regering.

In een Kamerdebat van afgelopen april, over de situatie in het Midden-Oosten, stelden de SP en GroenLinks dan ook opnieuw de SOTAS-leveringen aan de orde. Minister van Buitenlandse Zaken Stef Blok (VVD) moest hier niets van weten: "SOTAS is een communicatiesysteem van vrij verkrijgbare technologie. Het valt ook niet onder de criteria voor wapenexport. [...] Zou het onder dat wapenexportbeleid gebracht moeten worden? Dat vind ik niet logisch voor een communicatiesysteem, dat op heel veel plaatsen gebruikt kan worden."

Hij verwierp dan ook het voorstel onderzoek naar het gebruik van SOTAS in Jemen in te stellen. Een Kamermeerderheid was het daar niet mee eens. Een motie van GroenLinks en SP, waarin eerdere SOTAS-leveringen onwenselijk werden genoemd, riep de regering op "te onderzoeken of communicatieapparatuur in tanks van Saudi-Arabië is terechtgekomen en of maatregelen genomen kunnen worden om dit in de toekomst te voorkomen". Alleen VVD, CDA, SGP en FvD stemden tegen.

Nederland zevende grootste wapenexporteur in 2017

Uit cijfers van het toonaangevende Noorse onderzoeksinstituut SIPRI blijkt dat Nederland in 2017 de zevende grootste wapenexporteur ter wereld was. Een jaar eerder nam Nederland de twaalfde positie in. De Verenigde Staten blijven veruit de grootste wapenexporteur.

Ook over langere termijn bekeken behoort Nederland tot de tien grootste wapenexporteurs: over het afgelopen decennium vinden we het terug op een tiende plek. En sinds het moment dat cijfers worden bijgehouden, 1950, is Nederland de negende grootste wapenexporteur in de wereld.

'S WERELDS GROOTSTE WAPENEXPORTEURS

	2017	2008-2017	1950-2017
1	Verenigde Staten	Verenigde Staten	Verenigde Staten
2	Rusland	Rusland	Sovjet-Unie/Rusland
3	Frankrijk	Duitsland	Verenigd Koninkrijk
4	Duitsland	Frankrijk	Frankrijk
5	Israël	China	Duitsland
6	Verenigd Koninkrijk	Verenigd Koninkrijk	China
7	Nederland	Spanje	Italië
8	China	Israël	Tsjechoslowakische/ Tsjechië
9	Spanje	Italië	Nederland
10	Italië	Nederland	Israël

Landmachtdag

De picketline die Enschede voor Vrede op 26 mei organiseerde bij de ingang van de Landmachtdag, trok naast passanten ook een aantal prominenten die met de demonstranten in gesprek gingen. Eén van hen was minister van defensie, Ank Bijleveld, die in de Enschedese gemeenteraad is begonnen en ook lokale kwesties rond oorlog en vrede blijkbaar is blijven volgen.

Sonja van der Gaast overleden

Op 10 mei is Sonja van der Gaast overleden. Zij heeft een belangrijke rol gespeeld in de PvdA als gemeenteraadslid in Utrecht en als vredesvrouw. De vredesbeweging kent haar o.a. als mede (her) oprichtster van de *WILPF Afdeling Nederland* en als organisatrice van de eerste fakkeloptocht van Vrouwen tegen Kernwapens in 1979. Een interview met haar is in het *VredesMagazine* te lezen: tinyurl.com/vm2009-3.

Botenparade

Eind mei/begin juni kreeg Nederland bezoek van de *Gaza Freedom Flotilla*, op hun weg van Scandinavië naar Gaza. Twee grote boten en twee kleine kwamen via verschillende routes naar Amsterdam. Daar waren meerdere activiteiten waaronder een feestelijke ontvangst, een botenparade en een openbaar debat.

EU migratiebeleid

De Europese Unie heeft de mensenrechten, democratie, vrijheid en de menselijke waardigheid bij het huisvuil gezet door haar grensbeleid uit te besteden aan autoritaire regimes, dat stelt een nieuw rapport van *Transnational Institute* en *Stop Wapenhandel*. De samenwerking met derde landen heeft niet alleen autoritaire regimes versterkt.

Het heeft ook geleid tot een groei-markt voor wapenbedrijven, ondergraaft de mensenrechten en verschuift geld voor ontwikkelingshulp naar grensbewaking.

Blokkade Gaza

Op uitnodiging van de *Nederlandse Gaza Flotilla Coalitie* roepen 37 maatschappelijke organisaties, waaronder Vredesbeweging Pais, en 90 bekende Nederlandse ex-politici, internationaal rechtsdeskundigen, wetenschappers en kunstenaars de regering op het uiterste te doen om ervoor te zorgen dat de illegale Israëlische blokkade zo snel mogelijk wordt beëindigd.

Vrijwilligers

Het Museum voor Vrede en Gewelddoosheid in Gouda, wil in de Vredesweek (15-23 september) de hele week activiteiten in en rond het museum organiseren. Ter voorbereiding van die activiteiten zoeken ze iemand die t/m de Vredesweek de conservator wil ondersteunen bij o.a. pr-activiteiten en programmering. Daarnaast zoeken ze mensen voor het museumcafé in de Vredesweek. Info en aanmelden: info@vredesmuseum.nl of 06-28350790

Vlaanderen

Meer dan honderd onderzoekers aan Vlaamse universiteiten hebben zich in een open brief gericht tot de ministers Muylers en Bourgeois. Ze vroegen om de ethische regels te behouden die ervoor zorgen dat er geen Vlaams belastinggeld naar militair onderzoek kan gaan. In de jaren '90 nam de Vlaamse regering de ethische beslissing om geen Vlaamse overheidssteun te geven aan militair onderzoek. Op verzoek van de defensie-industrie wordt deze richtlijn nu herzien.

Herdenking Hiroshima

Op maandag 6 augustus, 73 jaar nadat de atoombom op Hiroshima viel, zal er om 12:00 uur, als het luchtalarm afgaat, een *die-in* plaatsvinden op het Spui in Amsterdam. Ervoor en erna zal er muziek en informatie zijn om te waarschuwen tegen de komst van nieuwe kernwapens.

Ander Nieuws

De redactie van *Ander Nieuws* besloot om er, na meer dan zestien jaar, een punt achter te zetten. Ze plaatsen wel nog een lijst op de Vredessite met nieuwsbronnen over het Midden-Oosten. Zie: tinyurl.com/andernieuws

Journalist voor de Vrede

De voorgedragen kandidaten voor de *Journalist voor de vrede 2017-2018* zijn bekend gemaakt. De prijs wordt op 9 september uitgereikt door Sinan Can in Enschede. Locatie: Concordia, Langestraat 65.

Zie voor de details en verder programma: www.humanistischvredesberaad.nl.

Iran

Op 9 mei organiseerde het Amsterdams Vredes Initiatief een protest bij het Amerikaanse consulaat ter verdediging van het nucleair akkoord met Iran. Nadat Obama met veel moeite een verdrag met Iran tot stand bracht om het maken van kernwapens te voorkomen gooide Trump dit verdrag in de prullenbak.

Wapeninspecteurs

Op 9 april blokkeerden *The People's Weapons Inspectors* de poorten van de wapenfabrikant Roxel in het Engelse Worcestershire. Zij hebben aanwijzingen dat het bedrijf betrokken is bij de levering van wapens waarmee Saoedi-Arabië oorlogsmisdaden pleegt in Jemen.

Wapenhandel met Turkije

Een internationale delegatie van *War Resisters' International* heeft onlangs gesproken met vredes- en mensenrechtenactivisten in Turkije. De activisten geven daarbij aan dat de oorlog in Afrin en de onderdrukking in eigen land mede mogelijk zijn gemaakt door wapens uit met name Duitsland, Spanje, Italië en

Rusland. Zij roepen op tot protest daartegen. Ook in Nederland, want dat levert ook wapens.

Onze bommen

Omar Ferwati van *Forensic Architecture* gaf op een bijeenkomst tekst en uitleg over hoe zij proberen de waarheid te achterhalen zodat we het niet moeten doen met 'alternatieve feiten'. Want Belgische en Nederlandse gevechtsvliegtuigen gooien bommen duizenden kilometers hier vandaan en niemand weet wat ze aanrichten. Informatie van de overheid ontbreekt bijna geheel. Door gebruik te maken van getuigenissen, online beelden van burgers en satellietbeelden, maakt *Forensic Architecture* een 3D-model of een maquette en reconstrueert bombardementen.

HEMA op zwarte lijst

De HEMA staat op een zwarte lijst van de Amerikaanse staat Arizona omdat het bedrijf Israël zou boycotten. Het warenhuis is één van 19 internationale bedrijven die door Arizona officieel zijn uitgesloten van commerciële relaties met de staat. Op de zwarte lijst staan nog vijf Nederlandse bedrijven: ASN Bank, Dutch Lion Cooperatief, Royal HaskoningDHV, SNS Bank/Volksbank en Vitens. Al deze bedrijven worden gestraft omdat ze afstand willen houden van Israël's bezettingseconomie. Geen van hen maakt zich in werkelijkheid schuldig aan een boycot van Israël. De meeste doen zaken in of met Israël. De HEMA heeft zelfs nog Efrat-wijnen in haar assortiment.

Dublin bij BDS

De gemeenteraad van de Ierse hoofdstad Dublin heeft vorige week een motie aangenomen die oproept tot een boycot van bedrijven die betrokken zijn bij de illegale Israëlische bezetting en kolonisering van Palestina. De stad sluit zich daarmee officieel aan bij de door Palestijnen geleide BDS-beweging.

Stop oorlog in Syrië

Onder deze leus hielden de Aramese Beweging voor Mensenrechten, Enschede voor Vrede, de Samenwerken-de Democratische Organisaties en andere bezorgde Syriërs en Nederlanders op 14 april een protestactie tegen de vergel-

dingsbombardementen. Het initiatief tot deze protestactie kwam vanuit de Syrische gemeenschap in Enschede, waaronder talrijke recent aangekomen vluchtelingen.

Nucleaire basis

Activisten van de katholieke Ploeg-Archarenbeweging zijn de avond van 4 april de Amerikaanse nucleaire marinebasis voor onderzeeboten van Kings Bay Naval binnengedrongen. De activisten hadden hamers en babyflessen bij zich die, volgens eigen zeggen, zouden zijn gevuld met hun eigen bloed. Daarmee besmeurden zij diverse gebouwen en borden.

Tevens werden vredesleuzen gekalkt op de weg en ingangen van gebouwen werden afgezet met rood-witte linten, spandoeken en protestborden.

Protest in Tel Aviv

Honderden mensen protesteerden 31 maart in Tel Aviv. Ze verlangden een einde aan de escalatie van het geweld aan de grens met Gaza en riepen op tot een vredesproces. Ze droegen leuzen als "Er is een andere weg", "Stak het vuur" en "Twee volken, één hoop".

Pax Christi

Uitgelekte documenten tonen de vooringenomenheid van Belgische luchtmacht inzake het uitrusten van nieuwe gevechtsvliegtuigen met een dure, overbodige en gevaarlijke nucleaire capaciteit. Een immorele capaciteit ook: "Anders kan je het uitrusten met massavernietigingswapens niet noemen," stelt Pax Christi Vlaanderen.

Airbus

Op 11 april voerden vredeactivisten bij de aandeelhoudersvergadering van Airbus een doodligactie uit. Airbus verkoopt vliegtuigen en raketten aan landen in oorlog, repressieve regimes en mensenrechtenschenders. Daarmee voedt het de oorzaken die mensen dwingen te vluchten. Airbus profiteert opnieuw door de EU grensbeveiligingsmaterieel te leveren om vluchtelingen tegen te houden.

Aan de Leidse Universiteit voerde *Actiegroep de Doorbraak* om soortgelijke redenen een schrijf- en mailactie tegen het

maken van propaganda voor werken bij wapenbedrijf Airbus.

Palestijnse kinderen

Acht Nederlandse organisaties, verenigd in de *Palestijnse Kinderrechten Coalitie*, zijn een campagne gestart waarmee aandacht wordt gevraagd voor het lot van Palestijnse kinderen onder Israëlische bezetting. In een petitie wordt de Nederlandse regering opgeroepen om Israël aan te spreken op zijn schendingen van het VN-Kinderrechtenverdrag.

Reis naar Palestina

Tent of Nations organiseert van 18 tot 28 oktober weer een Solidariteits- en Ontmoetingsreis naar Israël & Palestina. Wil je je verdiepen in de impact van de politieke situatie op het dagelijkse leven van mensen in zowel Galilea, de Westbank als Jeruzalem? Sta je open voor ontmoetingen met moslims, joden en christenen? Wil je een dag je handen uit de mouwen steken bij *Tent of Nations*? Meer info: tinyurl.com/palestinareis

Tentoonstellingen

In het Museum voor Vrede en Geweldloosheid te Gouda is t/m 31 oktober een tentoonstelling te zien over de grote vredesdemonstraties na de Tweede Wereldoorlog onder de titel "Verhalen over vrede zonder (kern)wapens". In de Keyserkerk Middenbeemster is t/m 12 september een tentoonstelling te zien over de verzetsgroep Weisse Rose in Nazi-Duitsland.

Meer info: www.vredesmuseum.nl of 015-785.01.37

Nieuw adres

De administraties van *Vredesbeweging Pais*, het *Museum voor Vrede en Geweldloosheid* en de uitgever van dit blad *vereniging VredesMedia* waren vandoors gevestigd op Vlamingstraat 82 te Delft. Dit gaat veranderen. Het nieuwe adres is: Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft. Het telefoonnummer blijft 015-785 01 37.

Meer en uitvoeriger berichten vindt u op: www.vredessite.nl/nieuws.

Robotisering van oorlog

In Den Haag presenteerde het *Humanity House* afgelopen april de alternatieve Veiligheidsraad, een programmareeks die parallel loopt met de zitting van Nederland in de Veiligheidsraad en onder andere door heet ministerie van Buitenlandse Zaken wordt gefinancierd. Deze keer werd de raad gevormd door een strateeg, een schaker, een filosoof, een vredeswerker en het aanwezige publiek. Opdracht: geef advies aan de beleidsmedewerker van defensie over morele en politieke vragen bij de robotisering van oorlog.

Vooraf kon het publiek, dat vooral uit jonge mensen bestond, kennis maken met een drie meter hoge robot "Machina Ludens", een kunstwerk van Wieringa. De bijeenkomst begon vervolgens met een inleiding van de te adviseren beleidsmedewerker Reyn waarin de huidige opvatting bij defensie over het robotiseren van wapens uiteen werd gezet. Men beschouwt deze ontwikkeling als een technologische vooruitgang waarbij artificiële intelligentie efficiënter optreden bevordert. Over volledige autonome wapens, die zelfstandig doelen uitzoeken en beschieten, is volgens Reyn geen internationale overeenstemming.

In Nederland worden volledig autonome wapens nog niet toegepast en worden wapens die vanaf een onderzeeër mijnen op lange afstand bestrijden toch nog gecontroleerd door een mens. Deze controle wordt nu nog door alle landen als voorwaarde gesteld, maar de vraag blijft hoe controle en handhaving in de toekomst zullen zijn. Vragen over ethiek, grenzen aan autonomie, civiele ontwikkeling, registratie, waarborgen en meer worden binnen de VN in Genève besproken. Maar ook technische universiteiten spelen een rol.

FONDS VREDESPROJECTEN HEEFT U NODIG!

Nog altijd voeren er mensen actie voor vrede. Zij kunnen uw steun goed gebruiken! Fonds Vredesprojecten steunt kleine radicale vredesacties aan de basis. Help mee.

IBAN NL54 INGB 0004738565
t.n.v. Fonds Vredesprojecten

Foto: Ellen Daniels / Humanity House

Militair strateeg Osinga wees erop dat computer-algoritmes in de toekomst gaan bepalen wat het (legitieme) doel zal zijn. Hij zag de recente toepassing van China om op de Olympische spelen met veel afgestelde drones patronen in de lucht te maken. Wat is nog meer mogelijk? Militair gezien is zo'n zwerm is moeilijk in te dammen en moeten we maar hopen op een normatief stabiliserend effect.

Zorgwekkend vond hij de dehumanisering van oorlog. Oorlog wordt steeds makkelijker gebruikt als oplossing van een conflict en stimuleert de wapenwedloop. Hij pleitte ervoor eerst juridische en ethische kwesties te bezien en robotwapens alleen proportioneel toe te passen met de blijvende verantwoordelijkheid van een commandant. "Maar waarschijnlijk moeten er eerst slachtoffers vallen," zo voegde hij eraan toe.

Osinga verwachtte dat autonome wapens de kans op oorlog vergroot, zeker als ze goedkoper worden. Doordat de enorme afstanden van de effecten kan het een soort spelletje worden. Nu hebben schutters last van morele dilemma's als slachtoffers duidelijk zijn te zien. Robots hebben deze rem niet. Hoe gaat het humanitair oorlogsrecht daarmee om?

Ook de schaker Levy is geen groot voorstander van autonome wapens omdat controle ontbreekt. Oorlog is geen computerspel, het gaat over mensenlevens. Hij is vooral bezorgd over het misbruik van software toepassingen zoals

DAVID LEVY, INTERNATIONAAL SCHAAKMEESTER EN EXPERT OP HET GEBIED VAN KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE.

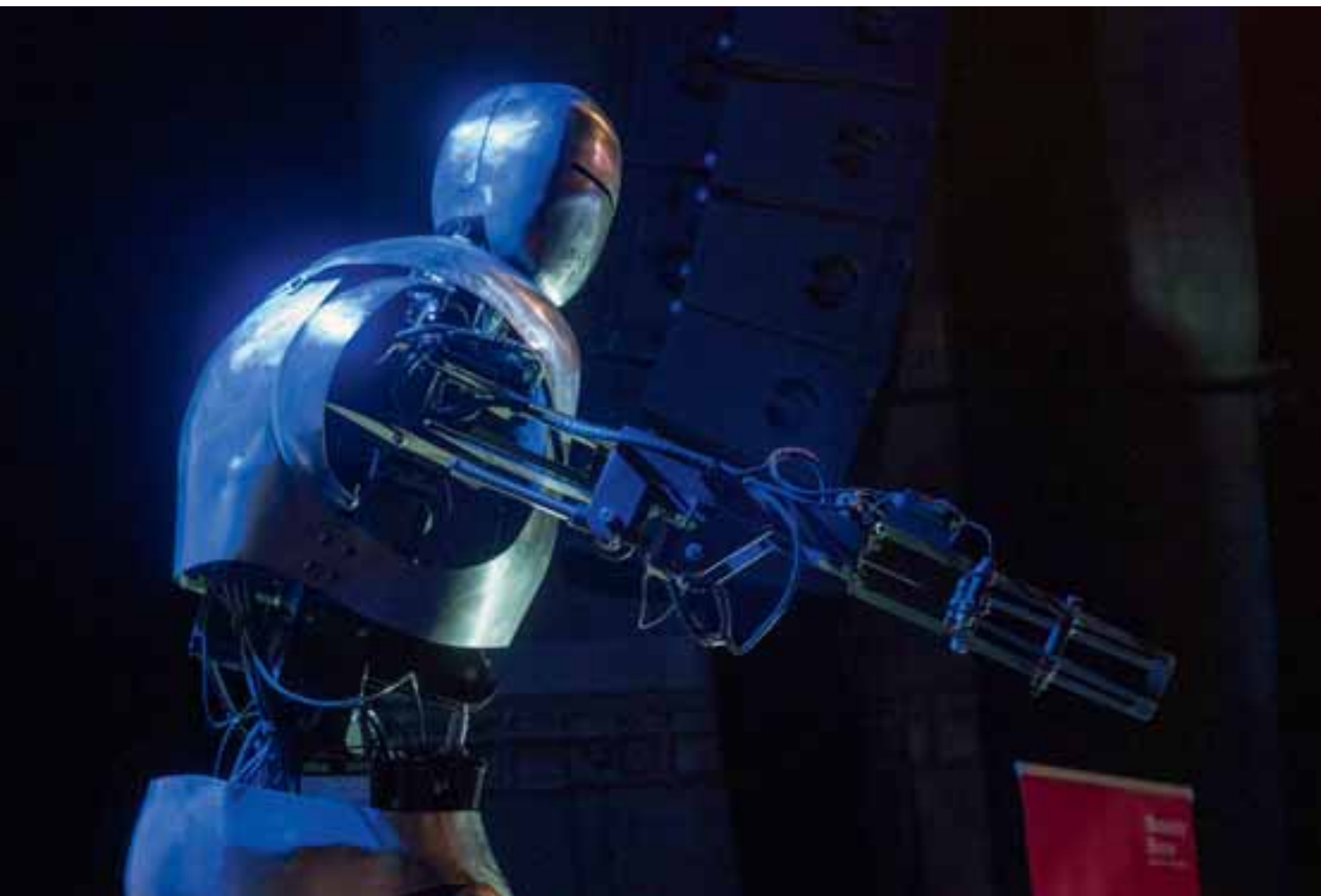
computerhacks die de hele samenleving kunnen ontwrichten als het bijvoorbeeld wordt toegepast op energiecentrales. Hij waarschuwde voor algoritmes en wil drones voor burgers verbieden want voor 200 euro kan een *lone wolf* of een terrorist een hoop ellende veroorzaken.

Refererend aan de oproep gericht aan de VN van honderd experts in artificiële intelligentie en robotpioniers om actie en regelgeving riep hij de zaal op om dit voorbeeld te volgen.

Een toespraak van een "humanoid" robot en een verhaal van de filosoof Roeser benadrukten vooral emoties, reflectie en ethische kwesties. Waarna Struyk van PAX vertelde over hun campagne betreffende dit onderwerp.

De bijeenkomst werd afgesloten met een stemming over de besproken heikele vragen. Het advies aan defensie luidde als volgt: "De mens bepaalt het doelwit op ethische gronden, de drempel moet de mens leren toepassen, de maatschappelijke opgave blijft meer veiligheid." Autonome wapens moeten volgens de meerderheid van de Alternatieve Veiligheidsraad worden verboden want het is moreel onaanvaardbaar om met deze wapens over leven en dood te besluiten.

Anke Polak

Machina ludens

MACHINA LUDENS

De spelende robot in actie tijdens het debat van de alternatieve veiligheidsraad over robotisering, zie vorige pagina.

Maker robot: Wieringa. Foto's: Ellen Daniels / Humanity House

Klaas Meijer

Klaas is na lang ziek te zijn geweest op 68 jarige leeftijd overleden. Niet velen weten dat hij een van de vaders was van het VredesMagazine.

Bij de – achteraf geziene – aanlooperikelen hiervan heeft hij een doorslaggevende rol gespeeld in het samen weten te binden van zeer eigenwijze mensen met verschillende

meningen. Hoewel hij al een tijdje niet meer deelnam aan het uitbrengen van VredesMagazine en zijn beperkte energie gebruikte voor “Oorlog is geen Oplossing”, profiteren wij nog altijd van de werkbare sfeer die Klaas organiseerde.

Abonnee worden

VredesMagazine wordt gratis toegezonden aan leden van het HVP, Pais en ook aan donateurs van Stop de Wapenwedloop en VD AMOK. Als u Vredes-Magazine regelmatig op uw deurmat wilt vinden kunt u dus lid of donateur worden van een of meer van deze organisaties. Zie de beschrijvingen op deze pagina. Een abonnement zonder ergens lid of donateur van te worden is ook mogelijk via opgave aan: VredesMagazine, Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft of info@vredesmagazine.nl

VredesNieuws

Wilt u het nieuws van en voor de vredesbeweging sneller en uitgebreider? Abonneer u dan gratis op onze

e-mailnieuwsbrief VredesNieuws via: www.vredesbeweging.nl/nieuws/aanmelden.php

Het Vredesmagazine en zijn organisaties

VD AMOK

Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht
030 8901341, www.vdamok.nl

VD AMOK is de voortzetting van de samenwerking tussen de Vereniging Dienstweigeraars (VD) en het Antimilitaristisch Onderzoekskolлекief (AMOK). We doen onderzoek op het gebied van oorlog en vrede en leveren zo een bijdrage tot een radicale vredesbeweging in de vorm van berichtgeving en analyses. Voor VredesMagazine maken wij de onderzoeks dossiers.

Giften ter ondersteuning van ons documentatiecentrum en kantoor (waar ook Vredesmagazine wordt gemaakt) zijn welkom op NL28INGB 0005 5676 07 t.n.v. VD AMOK Utrecht.

Twitter: @keesamok sinds vijf jaar vrijwel dagelijks tweets over kernwapens, wapenhandel en militaire interventies.

Blog: troepenbewegingen.blogspot.nl – enkele malen per week berichten over militaire bases, troepenverplaatsingen, bewapening en geheime diensten.

HAAGS VREDESPLATFORM

Secretariaat: Jan Bervoets, Valkenboskade 461, 2563 JC Den Haag, tel 070-3922102
e-mail: jan.bervoets@casema.nl
website: www.haagsvredesplatform.nl

VREDESBEWEGING PAIS

Vredesbeweging Pais is de Nederlandse tak van War Resisters' International. Onze wortels gaan terug tot de Eerste Wereldoorlog.

Vredesbeweging Pais staat voor het ideaal van een wereld zonder oorlog en voor een geweldloze, duurzame en rechtvaardige samenleving. We zijn daarvoor op vele manieren actief in Nederland en via de WRI in de hele wereld. Wilt u lid worden, ons steunen of zelf

meedoen, kijk dan op: www.vredesbeweging.nl of bel: 015-7850137. Twitter: @vredesbeweging. Facebook: facebook.com/vredesbeweging.

STOP DE WAPENWEDLOOP

Stop de wapenwedloop is van oorsprong een “samenwerkingsverband”, ontstaan bij de opkomst van de massabewegingen, zoals tegen de neutronenbom aan het eind van de jaren zeventig jaren en die tegen de plaatsing van kruisraketten, bijna 30 jaar geleden.

Het vraagstuk van de strijd tegen oorlog heeft vele facetten. Hoe oorlog bestreden moet worden, daarover zullen wel verschillende benaderingen blijven bestaan. Maar deze strijd moet wel plaatsvinden, en daartoe blijft een boven partijen en richtingen uitstijgende vredesbeweging een noodzaak.

WILPF- WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE AND FREEDOM

Laan van Nieuw Oost-Indië 252, 2593 CD, Den Haag tel: 070 3974682 (secretariaat) of 0345 615105 (penningmeester), e-mail: info@wilpf.nl

HUMANISTISCH VREDESBERAAD

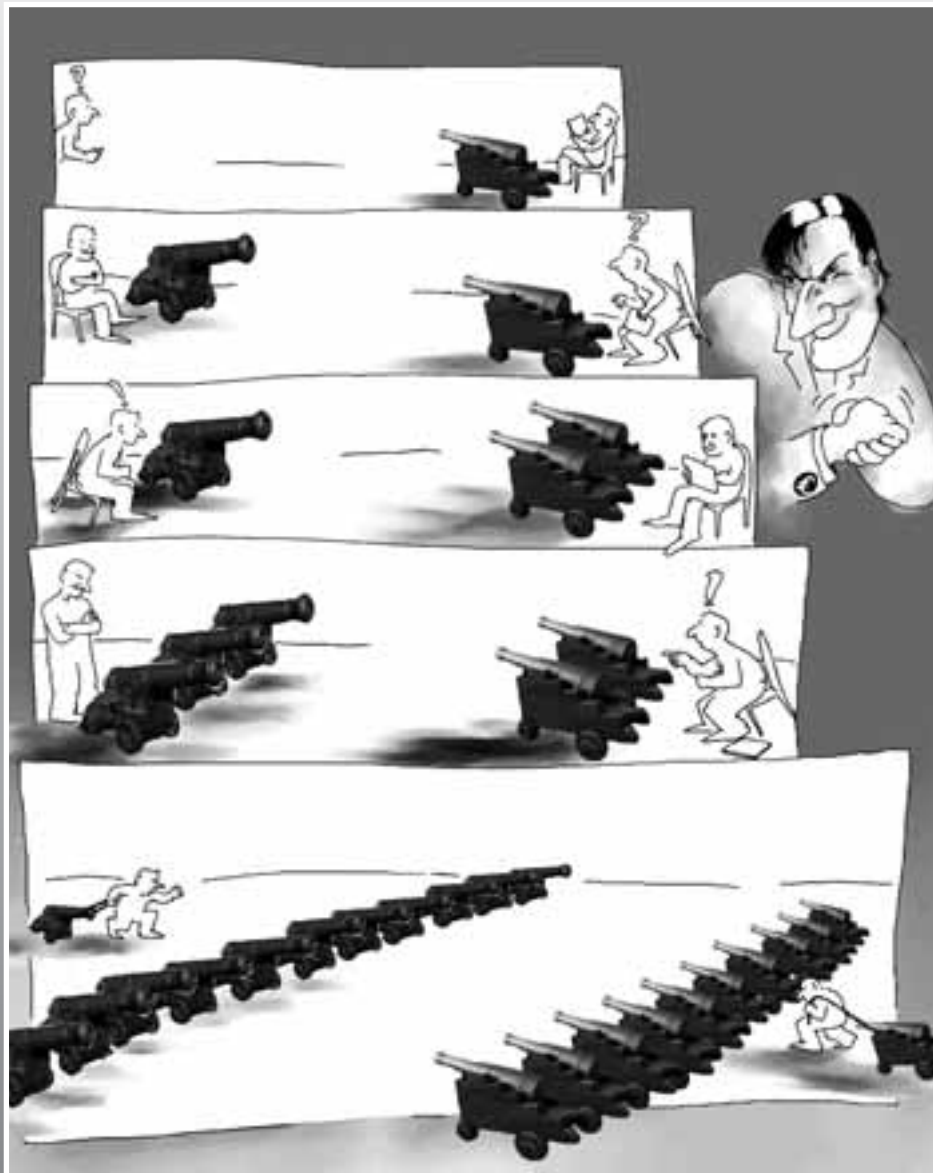
Postbus 235, 2300 AE Leiden, 06-47139247, e-mail: info@humanistischvredesberaad.nl
website: www.humanistischvredesberaad.nl

Op de website van het HVB staat nieuws over de verkiezingen in Kenia.

Voor de komende activiteiten zijn donaties heel welkom. NL29INGB0000079911 t.n.v. HVB te Alphen.

NIEUWE WAPENS (K)OUDE OORLOG

Nieuw speelgoed uit de defensienota • Onder NAVO's paraplu • Kwartetten met de marine-industrie • Amsterdams Vredesinitiatief

Nieuw speelgoed – de defensienota van Rutte zoveel

Koninkrijk: Kwetsbaar voor maatschappelijke ontwrichting (gevolgen terrorisme, cyberaanvallen, buitenlandse inmenging en niet-reguliere migratie). Zo begint de defensienota 2018. Het is een wat koddig ogende nota met veel plaatjes en weinig tekst, maar hij geeft wel bedragen en tijdslijnen voor investeringen in de volgens velen verwaarloosde krijgsmacht.

Keuzes worden er niet gemaakt; defensie moet ‘veelzijdig inzetbaar’ blijven. En in 2020 wordt er tussentijds geëvalueerd; mogelijk komt er dan weer extra geld bij. Voorlopig moet defensie het doen met anderhalf miljard extra.

De militaire uitgaven in 2017 bedroegen wereldwijd \$1.739 miljard, ofwel 2,2 % van het wereldwijde bruto nationaal product, ofwel \$230 per persoon. Deze cijfers zijn afkomstig van SIPRI, het Stockholm International Peace Research Institute dat sinds 1966 onafhankelijke gegevens over bewapening publiceert. De grootste groei zit in Azië en het Midden-Oosten, met name China, India en Saoedi-Arabië. De uitgaven van China groeiden in 2017 met 5,6% tot \$228 miljard. Rusland gaf vanwege zijn stagnerende economie 20% minder uit aan defensie dan het voorgaande jaar, namelijk \$66,3 miljard. De uitgaven van de VS bleven constant met \$610 miljard, dat is meer dan de gezamenlijke uitgaven van de zeven daaropvolgende grootste landen. De Amerikaanse organisatie *National Priorities Project* (“for a U.S. federal budget that prioritizes peace, economic security and shared prosperity”) berekende dat van elke Amerikaanse dollar aan inkomstenbelasting 23 dollarcent naar de krijgsmacht gaat, waarvan 11 dollarcent naar de militaire industrie.

De 29 landen van de NAVO gaven in 2017 samen \$900 miljard uit. Dat is 52% van de totale militaire uitgaven van de

wereld. Toch oefent de NAVO druk uit op zijn leden om 2% van hun BNP aan defensie te gaan besteden. Binnenskamers geeft men in NAVO-kringen toe dat die 2% vooral een politiek drukmiddel is. Als de lat hoog wordt gelegd ontstaat de indruk dat het tekort fors is, en creëer je politieke ruimte om de budgetten te laten groeien.

WAAR BLIJFT HET GELD

In Nederland werkt dat uitstekend. Na de zuinige jaren door de economische crisis is het defensiebudget met 900 miljoen extra door het vorige kabinet weer op het niveau van voor de crisis gebracht; grof-

weg 8 miljard euro. Daar komt in elk geval nog de komende jaren 1,5 miljard bij, zodat defensie in 2021, aan het einde van deze kabinetsperiode, op 9,5 miljard zit. Dat is geen 2% van het BNP maar wel een forse verhoging. De EU vindt dat daarvan dan minstens 20% moet gaan naar de aanschaf van nieuwe wapens, mede om de Europese wapenindustrie te stimuleren en concurrerend te maken op de wereldmarkt.

Een flink deel van het militaire budget van Nederland is de laatste jaren besteed aan hoge onderhoudskosten ten gevolge van slijtage door de vele missies. Woestijnzand kruipt overal tussen. En verder

aan de JSF of F-35, het duurste wapenprogramma ooit. Volgens de Amerikaanse Rekenkamer kost de F-35 de Amerikanen \$400 miljard voor de bouw van de vliegtuigen en dan nog eens \$1.000 miljard voor het onderhoud de komende 60 jaar. Van datzelfde geld hadden heel wat arme Amerikaanse jongeren een opleiding kunnen krijgen, merkt het *National Priorities Project* op.

Nederland trekt 4,5 miljard uit voor de F-35. Daarvoor zouden er ooit 88 gekocht worden maar door de almaar stijgende kosten kunnen daar nu nog 37 van betaald worden. En hoewel sommigen aandringen op budget voor meer toestellen (o.a. Hirsch Ballin bij presentatie van het WRR-rapport 'Veiligheid in een Wereld van Verbindingen') zit dat er de komende kabinetsperiode niet in. Voorlopig is niet de luchtmacht maar de marine aan de beurt voor forse investeringen. Twee fregatten en zes mijnenjagers worden vervangen, en er komt een tweede bevoorradingschip. Verder wordt de zware bewapening (kanonnen en raketten) van de vloot vernieuwd.

Wel wordt voor de luchtmacht nu bewapening voor de F-35 aangeschaft, onder meer raketten voor middellange en lange afstand. En er komen 'zelfbeschermingsmiddelen' voor de F-35. Dat wil zeggen, als het toestel aanvalt (want daar is het voor ontworpen) en de vijand (Noord-Korea? Iran? China?) schiet terug vanaf de grond of uit de lucht, kan de F-35 zichzelf beschermen. Net als bij knokpartijtjes op het schoolplein ("hij begon") moet 'zelfbescherming' ruim worden begrepen. Het gaat erom de sterkste te zijn, dan kan je je beter verdedigen maar dan kan je ook makkelijker aanvallen. De verwachting is dat 'onze' F-35 uiteindelijk ook kernwapens krijgt, maar die zullen de Amerikanen betalen. Het blijven tenslotte hun bommen, al gaan Nederlandse piloten ermee vliegen.

MODERNISEREN

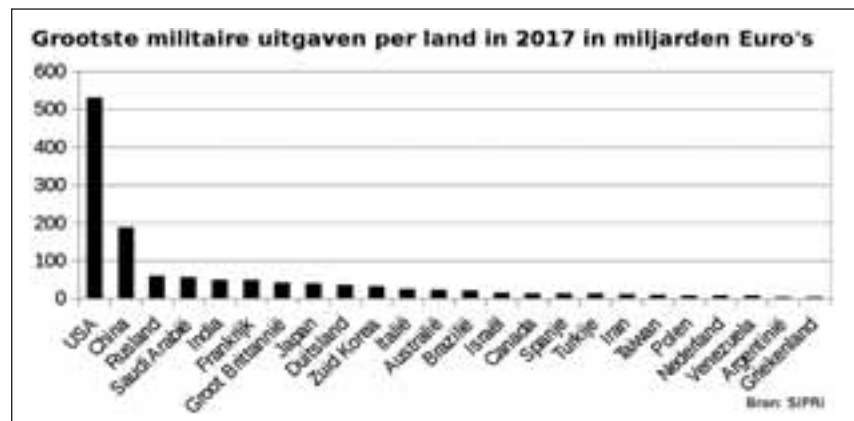
De eerste jaren van deze kabinetsperiode zal de krijgsmacht vooral investeren in 'basisgereedheid'.

Het is sympathiek dat er geld wordt vrijgemaakt voor personeelsvoorzieningen. Net als bij zorg en onderwijs is bij de krijgsmacht personeelstekort een groot probleem, vooral bij technisch personeel, dat elders op de Nederlandse arbeidsmarkt ook erg gewild is. Defensie wil fors investeren in cybersecurity maar

slimme IT'ers kunnen bij commerciële bedrijven veel meer verdienen. Daarom probeert men creatief te werven, onder meer met hippe pop-up banenwinkels, veel online advertenties gericht op jongeren, en zelfs met voorlichting op basisscholen. In Nederland mag je vanaf 16 jaar tekenen voor de krijgsmacht. Zoals een 16-jarige opmerkte: "Ik mag voor mijn 18e geen gewelddadige games kopen, ik mag niet stemmen, maar ik mag al wel tekenen om echt te gaan schieten en doodgeschoten te worden."

Naast modernisering van de personeelsvoorzieningen zullen allerlei voeren vaartuigen de komende jaren gemoderniseerd worden. Onder meer de pantservoertuigen Fennek en Bushmaster en de pantserhouwitsers worden voor miljoenen verbeterd ('midlife update'). Voor de wapenindustrie zijn dit soort updates een belangrijke bron van inkomsten. Daarnaast wordt de bewapenbare lange-

vervolgonderzoek (C-brief). (...) De D-brieven over de verwervingsvoorbereiding ontvangt de Kamer nadrukkelijk ter behandeling, zodat er geen onomkeerbare stappen worden gezet (contractsluiting) voordat de Kamer deze D-brief heeft kunnen behandelen." Mooi dat het parlement mag meedenken, maar in de Verenigde Staten kent men de behoeftstelling en verwervingsvoorbereiding van 'the kingdom of The Netherlands' soms net iets eerder. De modernisering van de Nederlandse Apache werd al in februari van dit jaar door het Amerikaanse Congres goedgekeurd. "The Netherlands will use the enhanced capability to strengthen its homeland defense and deter regional threats, and provide direct support to coalition and security cooperation efforts", schrijft het Defense Security Cooperation Agency (News Release Feb. 20 2018). De Tweede Kamer is hiervan pas op 1 mei met een A-brief op de

afstandsdrone voor de luchtmacht aangeschaft, de MALE UAV. Deze aanschaf was al enkele jaren geleden voorzien maar werd uitgesteld vanwege bezuinigingen. Het 'Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle' wordt aangeschaft voor verkenningsvluchten maar kan op den duur ook met raketten worden uitgerust. De regering zegt dit niet van plan te zijn. Je kunt je afvragen waarom je een bewapenbare drone aanschaf als je hem niet wilt bewapenen, een minder zwaar toestel zou dan een logischer optie zijn.

DE ROL VAN HET PARLEMENT

De informatievoorziening over investeringen in materieel is recent nog eens door staatssecretaris Barbara Visser aan de Tweede Kamer uiteengezet. De Kamer wordt geïnformeerd via brieven: "Het betreft de behoeftstelling (A-brief), de onderzoeksfase (B-brief) en eventueel

hoogte gesteld. En 'om aan te kunnen sluiten bij een moderniseringsprogramma van de Amerikaanse landmacht moet defensie uiterlijk op 31 juli a.s. een overeenkomst tekenen' meldt de staatssecretaris. Dus snel nog even de B, C en D brief erdoor jassen. Deze investering is eigenlijk al onomkeerbaar voordat de eerste brief aan de Kamer is verstuurd. Maar de Kamer vindt het waarschijnlijk allemaal best. De steun voor meer defensie-uitgaven is in Nederland bijna Kamerbreed en kritische vragen zijn zeldzaam. Bovendien leeft onze wapenindustrie voor een belangrijk deel van het produceren van onderdelen voor Amerikaanse gevechtsvliegtuigen en helikopters. En het stimuleren en in stand houden van de eigen wapenindustrie, daar draait het bij defensie-investeringen ook om.

Wendela de Vries

Amsterdams Vredes Initiatief:

We zijn de oorlogen zat

Toen eind 2015 de Nederlandse regering bekend maakte dat het ging deelnemen aan de bombardementen op Syrië wordt het een aantal Amsterdammers te veel. De vredesbeweging stelt in Nederland niet zo veel meer voor maar waarom niet proberen daar weer een nieuwe impuls aan te geven.

Amsterdam heeft tenslotte een indrukwekkende historie als het gaat om vredeswerk. Laten we bescheiden beginnen, was het idee. Het Amsterdams Vredesinitiatief wordt geboren met als motto: "Wij zijn de oorlogen zat". In januari 2016 volgt de eerste activiteit; een klein protest op de Dam onder de leuze "Bombarderen in Syrië is niet de oplossing".

In diezelfde dagen worden de uitgangspunten van AVI op papier gezet in de vorm van een manifest. Daarin staat o.a. het volgende te lezen: "Vijftien jaar wordt de wereld al geteisterd door oorlog. Permanente oorlog. Eerst in Afghanistan en Somalië, daarna Irak en Syrië en verder overslaand naar Jemen, Libië, Mali en andere Afrikaanse gebieden. Guerrillastrijd gaat over in frontoorlogen. Opstanden ontaarden in bloedige burgeroorlogen die gemeenschappen splijten en families uiteen scheuren. Dat alles wordt overgoten door bombardementen van buitenlandse mogendheden, die ontelbare burgerslachtoffers meebrengen. Hele steden zijn in rokende puinhopen veranderd. Nederland neemt aan vele oorlogen deel met vergaande gevolgen voor ons land. Volkeren slaan op de vlucht. Miljoenen burgers verlaten de oorlogsgebieden en trekken alle richtingen op."

Ook Amsterdam heeft te maken met veel vluchtelingen. Mensen die vaak na traumatische ervaringen en een reis met veel tegenslagen eindelijk hopen wat rust te vinden. Dit aspect maakt een belangrijk deel uit van het werk van AVI. Vluchtelingen worden vaak op negatieve wijze in beeld gebracht, bestempeld als profi-

teurs of racistisch benaderd. Er zijn in Nederland veel mensen die zich inzetten voor de vluchtelingen en die mensen doen mooi werk, maar AVI vindt dat er meer aandacht moet komen voor de oorzaken van die ellende en voor de rol van Nederland daarbij.

Als er een debataavond over de oorlogen in het Midden Oosten wordt georganiseerd begin maart van datzelfde jaar is dan ook één van de sprekers een Iraakse vluchteling.

Als de wereld overal aandacht besteedt aan "Aleppo Brandt" kan AVI niet achterblijven. Een actie op de Dam wordt in 3 dagen georganiseerd en veel Syrische vluchtelingen doen eraan mee. Er is veel aandacht voor in de pers.

In juli wordt duidelijk dat Turkije het oosten van het land gaat bombarderen, het Koerdische gebied. Wederom wordt een protest op de Dam gehouden, dit maal met medewerking van Koerdische Nederlanders.

Nog een passage uit het manifest dat in 2016 is opgesteld: "Zowel Parijs als Bag-

dad, Brussel als Kaboel, Istanboel als Madrid werden opgeschrikt door terroristische bomaanslagen waarbij honderden onschuldige slachtoffers vielen. De oorlog van ver komt plotseling dichtbij. Gericht en waakzaam optreden van politie en justitie is noodzakelijk. Reeksen opzichtige maatregelen, die de angst onder de bevolking alleen maar aanjagen, moeten echter worden vermeden. De bestaande democratische rechtsgang en vrijheden staan onder druk. Oorlog is voor vele burgers in het Midden-Oosten een vorm van terreur. En wie terreur zaait, zal terreur oogsten."

"WAR ON TERROR"

De Vlaamse woordvoerder van vredesbeweging Vrede, Ludo de Brabander, presenteert in november 2016 op verzoek van AVI in Amsterdam zijn boek: "Oorlog zonder Grenzen" waarin hij uitgebreid schrijft over de oorzaken van terrorisme. Of zoals de achterflap van het boek vermeldt:

"De Brabander toont in dit boek hoe

Foto: Paul Dijkstra

AMSTERDAM, 25 JANUARI HET AVI PROTESTEERT TEGEN DE TURKSE INVASIE IN AFRIN (SYRIË). HET AVI HEEFT AFGELOPEN MAANDEN EEN VREDESTOERNEE DOOR DE A'DAMSE BUURTEN GEHOUDEN.

manifestatie te houden op het Spui bij het Lieverdje. Een reeks van sprekers, waaronder een gevluchte Syrische journalist, beklimt het podium en vanuit verschillende achtergronden houden zij een pleidooi voor het stoppen met uitzenden van militairen naar andere regio's in de wereld en het stoppen van de bewapeningswedloop. Er worden vergelijkingen gemaakt met eind 70er en begin 80er jaren toen er massaal stop gezegd werd tegen de kruisraketten. Wat als een kleine actie begon, groeide uit tot een wereldwijd besef dat oorlog en bewapening niets goeds brengt. Die kant wil AVI ook op.

WAPENHANDEL

“De grote winnaar is de wapenhandel”, een leus die vaak in verschillende protesten te horen is. AVI is blij met de intensieve samenwerking met de organisatie “Stop Wapenhandel”. Op de bescheiden manifestatie (Spui december 2016) sprak de woordvoerder van Stop wapenhandel de volgende woorden: Nederland exporteerde in 2016 voor 1,4 miljard euro aan wapens. Veel daarvan ging naar andere Europese landen, maar er ging ook heel veel naar landen buiten Europa. De Europese Unie is sowieso na de Verenigde Staten de grootste wapenexporteur ter wereld. En de meeste wapens gaan naar het Midden-Oosten. Zolang we de wapenhandel niet stoppen is het dweilen met de kraan open.

Onder de titel “Investeren in onze mensen, slagkracht en zichtbaarheid” presenteerde de regering dit jaar een programma dat binnen zes jaar moet leiden tot bijna een verdubbeling van het budget voor Defensie. Deze plannen vormen een enorm bewapeningsprogramma dat gepaard gaat met het aanjagen van een nieuwe Koude Oorlog. De begroting van 2018, het nu lopende jaar, bedraagt 9,2 miljard euro. Dat is iets meer dan 1% van het Bruto Binnenlandse Product (BBP). Er wordt toegewerkt naar een besteding van 2% BBP voor defensie in 2024. Een schrikbarende ontwikkeling, vindt AVI. Op 14 april richt AVI zich tot de gemeenteraad en B & W van Amsterdam met een verklaring waarin gesproken wordt over een verandering van het politieke klimaat in Nederland en Amsterdam. De verkla-

ring valt te lezen op de website van AVI en eindigt met de zin: De verhoogde uitgaven voor de Nederlandse oorlogsmachine heeft negatieve gevolgen voor andere sectoren in ons land. Deze miljarden kunnen niet worden besteed aan de noodzakelijke sociale en duurzaamheidsplannen. Om slechts een paar voorbeelden te noemen, niet aan de achterstand in salarissen in het onderwijs; de algemene verslechtering van sectoren in de zorg; de enorme kosten van de overgang naar een duurzame energievoorziening; en goede en betaalbare woningen. AVI gaat graag in overleg met de verschillende gemeenteraadsfracties om zo onze standpunten naar voren te brengen.

TRUMP EN DE IRAN-DEAL

De Amerikaanse president brengt de wereld in gevaar door de akkoorden met Iran in de prullenmand te gooien. Nadat Barack Obama met veel moeite een verdrag met Iran tot stand bracht om het maken van kernwapens te voorkomen, denkt Trump dat het opzeggen van dit akkoord geen gevolgen voor de wereldvrede zal hebben. Voor AVI aanleiding om een protest op het Museumplein te houden voor het Amerikaanse consulaat. Dat gebeurt op 9 mei. Amsterdam heeft zichzelf ooit uitgeroepen tot kernwapenvrije gemeente, omdat mensen in deze stad weten hoe gevaarlijk dit soort wapens zijn. Een verdrag dat de ontwikkeling van kernwapens inperkt mag niet zomaar worden weggegooid.

AVI is begonnen met een “vredestoernee” langs verschillende buurten in de stad. Elke maand staan we ergens op een markt of sluiten we aan bij initiatieven van anderen zoals een demonstratie tegen het uitzetten van vluchtelingen.

We staan in een witte overall met het logo van AVI en delen flyers uit met teksten over de actualiteit. Daar is een mooi filmpje van gemaakt dat te zien is op onze website.

Waarom? Laat ik eindigen met wat één van de sprekers op het Spui zei: “Daarom staan wij hier. Om het leven te verdedigen!”

Lonneke Lemaire
Namens het Amsterdams
Vredesinitiatief

de politiek van westerse en regionale machten in de Arabische wereld overall als een boemerang in het gezicht van gewone mensen terugvliegt”.

De “oorlog tegen terreur” is op een complete mislukking uitgedraaid. Sinds de aanslagen in 2001 is het aantal terreurdoden jaar na jaar gegroeid. Ook het aantal landen waar terreuraanslagen plaatsvinden is gestegen. Het gros van de aanslagen vindt niet in het Westen plaats. Westerse politieke leiders lijken (of willen) het niet te begrijpen en blijven roepen dat we in oorlog zijn. Maar de terreuraanslagen zijn mede een gevolg van desastreuze militaire interventies.

MILITAIRE MISSIES

In december 2017 beslist de Tweede Kamer over het verlengen van de oorlogsmissies in Mali en Afghanistan en in een latere fase ook Irak. Nederland levert al jaren een substantiële bijdrage aan interventiepolitiek en militaire missies in het Midden Oosten en Afrika. Voor AVI reden om in de stromende regen een kleine

De Europese interventiezucht

De Franse president Macron heeft de wirwar van multinationale militaire samenwerkingsverbanden in Europa nog ingewikkelder gemaakt. Tijdens een redevoering op de Sorbonne te Parijs in september 2017 lanceerde hij een voorstel voor een Europees Interventie Initiatief om militair te kunnen optreden buiten het NAVO-gebied.

Deze harde kern van Europese interventietroepen moet volgens hem los staan van NAVO en EU en moet ond ondersteund worden door:

- een gezamenlijke strategische cultuur
- een gemeenschappelijke militaire doctrine
- een gezamenlijke begroting
- een Europese militaire academie

Volgens een artikel in het blad van de Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik wil Frankrijk voorzichtig beginnen met een netwerk van stafofficieren rond vier aspecten:

- 1 Strategische prognose van crisissituaties
- 2 Gezamenlijke planning van scenario's
- 3 Ondersteuning van operaties door samenwerking bij het verplaatsen van troepen in en rond de inzetgebieden.
- 4 Verwerking van lessen uit eerdere interventies en het opstellen van een gezamenlijke doctrine.

In het artikel wordt geconcludeerd dat het initiatief zich voorlopig eerder afspeelt op het terrein van coördinatie dan van het opstellen van troepen.

In een commentaar van de European Council on Foreign Relations (ECFR) legt Nick Witney, een vroegere directeur van het EU bewapeningsagentschap EDA (European Defence Agency), uit wat wordt bedoeld met 'strategische cultuur': "De cultuur die moet worden ontwikkeld is precies het voorbereiden van autonome Europese interventies." Het gaat Macron dus om de inzet van het leger als instrument van Europese buitenlandse politiek. De NAVO blijft in dit plan de rol houden van territoriale verdediging, vooral tegen Rusland.

Het voorstel van Macron kan worden gezien als blijk van teleurstelling over de

manier waarop de Permanente Structurele Samenwerking van de EU (PESCO) vorig jaar tot stand is gekomen. Nadat de Europese Raad en de Europese Commissie een flinke pot met geld voor de projecten van PESCO op tafel hadden gezet, zorgde het zwaan-kleef-aan principe ervoor dat steeds meer EU-lidstaten zich aansloten bij deze versterkte militaire samenwerking. Uiteindelijk bleven alleen Malta (grondwetsproblemen), Denemarken (opt-out voor defensie) en Groot-Brittannië (lidmaatschap opgezegd) buiten de PESCO. Dit tot grote vreugde van de Duitsers, die vanaf het begin gehamerd hadden op een 'inclusieve' vorm van samenwerking. Maar daarmee raakte het oorspronkelijke idee van Macron op de achtergrond. Hij wil een militaire kopgroep die de militaire belangen van de EU krachtadig kan behartigen. PESCO lijkt voorlopig eerder een vehikel voor de Europese wapenindustrie te worden, die zich via de projecten kan spekken met Europese fondsen. Niet dat de Fransen tegen dit laatste nu een bepaald bezwaar hebben, vooral wanneer beperkingen voor hun wereldwijde wapenexport worden opgeheven, maar hun ambities op militair gebied zijn groter.

Een andere motief voor Macron is het komende afscheid van de Britten van de EU. Daarmee verdwijnt een van de sterkste legers uit de EU, terwijl de steun van de VS voor Europese interventieprojecten onder president Trump – zoals president Obama die nog tijdens de Libiëoorlog met frisse tegenzin leverde – op zijn minst onzeker is geworden. Frankrijk wil de Britten blijven betrekken bij de Europese interventie-oorlogen.

En Frankrijk heeft haast, omdat het dringend militaire steun van bondgenoten nodig heeft voor zijn *low-intensity conflict* met terroristische groepen in de Sahel, dat dreigt te verzanden en de krachten van de met begrotingsproblemen kampende Armée te boven gaat (*overstretch* is de vakterm hiervoor).

Daarom wil Macron al eind juni een plechtige intentieverklaring voor zijn interventie-initiatief laten ondertekenen door Europese landen met voldoende interventie-ervaring. Eind van het jaar

moet dan een Memorandum of Understanding volgen met de details.

Nederland heeft belangstelling getoond en zit in de werkgroep die het idee verder moet uitwerken (mogelijk om ervoor te zorgen dat rivaliserende PESCO-projecten niet in de wielen worden gereden). Andere landen die momenteel worden genoemd zijn Engeland, Denemarken, Duitsland, Estland, België, Italië, Spanje en Portugal. Frankrijk heeft geprobeerd meer Scandinavische landen bij het initiatief te betrekken, maar Zweden, Noorwegen en Finland houden zich voorlopig afzijdig. De Britse premier May heeft in januari stilletjes steun betuigd tijdens een Frans-Britse topbijeenkomst op de militaire academie Sandhurst. Bondskanselier Merkel steunt het project in principe, maar vond aanvankelijk dat het binnen PESCO gerealiseerd moest worden (wat de Fransen nu juist niet willen). Begin juni draaide Merkel op subtiel wijze bij door te stellen dat "wij een gezamenlijke interventiemacht nodig hebben binnen of zeer dichtbij de gestructureerde samenwerking op het gebied van defensiepolitiek," hetgeen in de Duitse pers werd opgevat als compromisbereidheid. Een belangrijk voorbehoud van de Duitsers is verder dat de Bundeswehr een "Parlamentsarmee" moet blijven, hetgeen wil zeggen dat de Bondsdag voor elke buitenlandse inzet nadrukkelijk toestemming moet geven.

BOVENBOUW

In feite willen Macron en zijn team een echte militaire kopgroep voor Europa plus een stevige bovenbouw op het proces van samenwerking en integratie aan de basis dat bij de Europese legers al een aantal jaren aan de gang is en in VredesMagazine eerder is belicht. Bij de NAVO-leden gaat het dan om het Framework Nation Concept (FNC), clusters van troepencombinaties rond de sterkste Europese legers, waarbij bijvoorbeeld de landmachten van de kleinere landen steeds verder in een brigade- en divisiestructuur van de grotere legers worden geïntegreerd. Zo zijn al twee van de Nederlandse brigades opgenomen in een Duitse divisie.

Er zijn inmiddels drie FNC's, die aan-

van Emmanuel Macron

zienlijk van karakter verschillen en niet opgenomen zijn in de NAVO-structuur. Als voorbeeld noemen we het cluster rond de Bundeswehr, dat in hoge mate het karakter heeft van het voorbereiden van versterkingen voor een grootschalige oorlog met Rusland. Het is de bedoeling door uitbouw van de capaciteit rond 2032 (!) drie divisies met acht brigades in het veld te kunnen brengen en een Multinational Air Group die in staat is 350 sorties (bombardementsvluchten) per dag vol te houden. Ter vergelijking: op het hoogtepunt van de oorlog tegen ISIS vloog de internationale coalitie iets meer dan 3.000 sorties *per maand*. De Duitse FNC telt 16 clusters die allemaal betrekking hebben op een bepaald militair specialisme zoals bijv. onderzeebootbestrijding. Die worden telkens gecoördineerd door een afdeling (*unit*) van het Duitse ministerie van defensie. Daarnaast zijn er de kernen voor de grote troepenformaties, multinationale divisies

Er zijn regelmatige vergaderingen van de ministers van defensie van de landen die deelnemen aan dit FNC (Nederland dus ook), die de basisbeslissingen over het proces nemen. De uitvoering is in handen van meestal door Duitsers voorgezeten stuurgroepen.

Daarnaast is er de FNC die rond het Britse leger gevormd is en de naam Joint Expeditionary Force (JEF) draagt, waar Nederland ook aan deelneemt (de Nederlandse mariniers zijn opgenomen in de structuur van de Britse mariniersbrigade). De JEF is gericht op een interventie-oorlog met hoge intensiteit (voorbeeld: Libië-oorlog).

Ten slotte heeft ook het Italiaanse leger een FNC ontworpen met een lager ambitieniveau, gericht op 'stabilisatie'-operaties – bijv. terreurbestrijding in een Afrikaans land na een geslaagde interventie-oorlog.

Al deze formaties hebben als kenmerk dat ze zich verregaand onder de radar van de publiciteit ontwikkelen en dat Frankrijk er tot nu toe weinig bij betrokken was.

Het integratieproces van de Europese legers zal zich geleidelijk verder blijven ontwikkelen en Macron probeert er nu een krachtige militair-politieke impuls aan te geven om andere landen te integreren in de Franse interventiecultuur, die zijn oorsprong vindt in het Afrikaans-koloniale verleden. Of dit onder de huidige omstandigheden meer wordt dan retoriek is de vraag. Duitsland ziet de multinationale uitbouw van zijn Bun-

deswehr met scheppen vol geld toch eerder als een verzekeringspremie tegen instabiliteit in het oosten en de kleinere landen zullen als puntje bij paaltje komt waarschijnlijk eerder kiezen voor de vetpotten van Brussel. Het Europese interventieleger zal er uiteindelijk misschien komen, maar dan eerder als gevolg van een nieuwe zware crisis in de Atlantische verhoudingen in combinatie met dramatische uitdagingen vanuit het Midden-Oosten en Afrika. Vast staat dat de Europese wapenreuzen hoe dan ook blijven profiteren van verdere militaire integratie.

Kees Kalkman

Verder lezen:

Rainer L. Glatz, Martin Zapfe, *Ambitious Framework Nation: Germany in NATO*. Stiftung Wissenschaft und Politik, september 2017

Kees Kalkman, *Kopgroep Euroleger of NAVO-frame? VredesMagazine* Nr. 2-2017 p. 26

Claudia Major, Christian Mölling, *Die Europäische Interventionsinitiative E12 – Warum mitmachen für Deutschland die richtige Entscheidung ist*. DGAPkompakt Nr. 10, juni 2018

Nicolas Witney, *Macron and the European Intervention Initiative: Erasmus for soldiers?*

European Council on Foreign Relations, 22 mei 2018

Onder NAVO's paraplu – nog steeds kernwapens

In het regeerakkoord beloofde de regering zich actief in te zetten voor een kernwapenvrije wereld. Maar wel “binnen het kader van de bondgenootschappelijke verplichtingen” (lees: kernwapenbeleid van de NAVO). Waarmee daadwerkelijke stappen tot nucleaire ontwapening direct op de tocht staan.

Uit de Nota Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (Nota GBVS), die minister Blok afgelopen maart presenteerde, blijkt zelfs dat de regering zich meer dan voorheen vastklampt aan kernwapens als afschrikingsmiddel.

De vorige regering bevond zich in spaagaat. Ze wilde een veel terughoudender beleid ten aanzien van nucleaire ontwapening dan een meerderheid van de

Tweede Kamer. Zo zat Nederland als enige NAVO-lidstaat wel bij de onderhandelingen over het internationale kernwapenverbod, maar stemde vervolgens als enige deelnemer tegen het daaruit voortvloeiende verdrag.

Ook op andere punten, zoals het voortzetten van de Nederlandse kernwapentaak voor de gevechtsvliegtuigen F-35 of de modernisering van de Amerikaanse atoombommen op Volkel, legden voorgaande regeringen de wensen van de Kamer naast zich neer. Zij wilden vasthouden aan het NAVO-beleid, waarin kernwapens de laatste jaren juist weer een prominentere plaats zijn gaan innemen.

In de Nota GVBS wordt dit gereflecteerd door de zinnen: “Bij de militaire dreiging hoort ook een nucleaire component. Juist vanwege toegenomen dreiging blijft afschrikking door de NAVO essentieel.” “Nederland blijft in NAVO-verband dan ook voldoen aan de verplichtingen met betrekking tot de nucleaire taken”. Dit betekent: handhaving van de kernwapentaak voor de F-16's (en in de toekomst F-35's) en Amerikaanse kernwapens op Volkel.

KLEINE BOMMETJES

De regering schrijft wel dat “[h]et uiteindelijke doel [...] een wereld zonder kernwapens [blijft]”, maar formuleert geen concrete voorstellen hiervoor, en richt zich vrijwel uitsluitend op non-prolifera-tie (Iran, Noord-Korea) en Russische kernwapens. Daarbij wordt beschuldigend gezegd dat Rusland een moderniseringsprogramma voor zijn nucleaire arsenaal doorvoert, zonder te vermelden dat nagenoeg alle kernwapenstaten met modernisering bezig zijn. Daarbij zetten zij vooral in op ontwikkeling van nieuwe, kleinere kernwapens, die beter inzetbaar zouden moeten zijn op het slagveld. Ook de nieuwe kernbommen die de huidige wapens op Volkel moeten vervangen vallen binnen dat spectrum. Een gevaarlijke ontwikkeling, waar Nederland dus volop aan meedoet.

Nederland zal zich in ieder geval niet aansluiten bij het kernwapenverbod, dat nog geen jaar na het aannemen binnen de VN al door 58 staten is ondertekend. Sterker nog, dit verbod wordt als een risico neergezet: “We kunnen verwachten dat het door bepaalde landen wordt aangegrepen om verdere druk te zetten op het nucleaire beleid van de NAVO.”

PARLEMENT

Pvda-Kamerlid en oud-minister Ploumen stelde het gebrek aan ambitie voor kernontwapening aan de orde tijdens het Kamerdebat over de Nota GBVS. Minister Blok somde daarop lopende inspanningen op, vooral in het tegengaan van proliferatie, en verzekerde de Kamer dat het kabinet ook binnen de NAVO “met overtuiging” pleit voor nucleaire ontwapening, na eerder verteld te hebben dat we “helaas nog in een wereld leven waarin wij de nucleaire paraplu van de NAVO niet kunnen missen.”

De Kamer nam vervolgens, met tegenstemmen van VVD, PVV en FvD, een door regeringspartijen D66, Christen-Unie en CDA ingediende motie aan waarin de regering werd verzocht “een strategie te formuleren om wereldwijde nucleaire ontwapening te bevorderen en de Kamer hier voor het zomerreces over te informeren.” Met instemming van de indieners interpreteerde Blok dat als het geven van “een overzicht van de inzet en de concrete acties die we nu uitvoeren”. Volgens Sjoerd Sjoerdsma van D66 zou dat dan kunnen dienen als een vertrekpunt voor verder debat. Veel voortvarendheid en serieuze stappen lijken niet te verwachten.

Mark Akkerman

Foto: Guido Schokker

VOLKEL, 3 APRIL 2010. THE CLOWNS ARMY WIST EEN TUNNEL ONDER HET HEK VAN DE Vlieg-basis te Graven om de kernwapens die daar liggen weg te halen.

Kwartetten met de marine-industrie

Volgens admiraal Kramer moet de marine Hollandse waar kopen, en wel honderden miljoenen kostende marineschepen en onderzeeboten¹. Het pleidooi voor meer Europese samenwerking lijkt langs het Nederlandse militaire establishment heen gegleden. De marine wil vrijwel alle bestaande capaciteit in Nederland behouden. Alleen bij nieuwe mijnevegers krijgt België het voortouw.

Als het om onderzeeboten gaat wil de marine zelfs weer eigen productiecapaciteit opbouwen. De nieuwe Nederlandse sluipmoordenaars van de zee worden duur. Niet in de laatste plaats vanwege de uitgebreide wensen van de marine die ze geschikt maakt voor wereldwijde expeditionaire inzet². Zonder de verruiming van het marinebudget is deze aanschaf niet mogelijk.

Het draait bij de gewenste vier onderzeeërs om a) strategische beïnvloeding, b) grote precieze maritieme slagkracht, c) wereldwijd verzamelen, analyseren en delen van inlichtingen en d) operaties met Special Forces. Op dit moment wordt studie gedaan hoe en waarmee de huidige onderzeeboten moeten worden vervangen. Het project valt onder de grootste financiële categorie binnen het materieelverwervingsproces: meer dan € 2,5 miljard. Dit proces start officieel met de A-brief waarin de strategische redenen voor vervanging worden uiteengezet.

VERHULLEND

Zomer 2017 vond in de Tweede Kamer een Algemeen Overleg over die brief plaats. Kamerleden constateerden daarin vooral financiële onduidelijkheid. De directeur van scheepswerf Damen, Van Ameijden, zei namelijk dat je voor het genoemde bedrag (€ 2,5 miljard) hooguit drie onderzeeboten kon kopen en Colijn van Clingendael vond 4 miljard nodig. Kortom verwervingscategorie 'meer dan € 2,5 miljard' is nog behoorlijk vaag en verhullend. De financiële kant zal in de

B-brief (grotendeels vertrouwelijk) toegelicht worden, waarin ook wordt beschreven waardoor de onderzeeërs vervangen zullen worden. Deze brief wordt in het 4e kwartaal van dit jaar aan de Kamer gestuurd, liet staatssecretaris Visser weten. Na de onderzoeksfase (B-fase) en mogelijk vervolgonderzoek (C-fase) legt defensie zich vast op product, tijdsspanne en financiering.

Het materieelverwervingsproces is er gekomen na de vorige aanschaf van onderzeeboten, waarbij kosten de pan uit rezen doordat de marine steeds nieuwe eisen stelde³. De ogenschijnlijke helderheid van het nieuwe proces is misleidend. Allereerst blijft binnen deze aanpak de voorfase vrijwel onzichtbaar. Februari 2016 kwam de marine in perscentrum Nieuwspoor naar buiten met plannen voor nieuwe onderzeeboten. Deskundigen binnen marine, kennisinstituten (zoals TNO en Marin) en industrie waren toen al jaren mee bezig om de aanschaf voor te bereiden en soepel door de Tweede Kamer te loodsen. Ze hebben een ruime voorsprong op de volksvertegenwoordiging.

VALKUIL 1

Ook kunnen fasen samengevoegd worden of overgeslagen. De volgende brief kan een B/C-brief worden; dat zou niet voor het eerst zijn. Dan zou de belang-

rijkste beslissing in het dossier al genomen zijn: dat er een expeditionaire onderzeeboot ontwikkeld wordt, de maximale optie. Terwijl er ook andere opties zijn, zoals andere wapensystemen voor dezelfde taken (drones, satellieten) of een variant uitsluitend voor bescherming van eigen grondgebied (homeland).

De leverancier ligt dan ook al vast: SAAB/Damen, omdat er geen andere aanbieder is die aan de Nederlandse wensen voldoet. Bovendien een ideale combinatie om de Nederlandse industrie in te schakelen. Bouw zal dan niet in Roemenië plaats vinden, zoals bij fregatten, maar in Vlissingen. Uit veiligheidsoverwegingen, vertelt directeur Van Ameijden van Damen/Schelde aan het Algemeen Dagblad. Iedereen blij: Damen/Saab (als hoofdaannemers), de marine (verdwenen militair industriële capaciteit komt terug) en de werknemers (het gaat om "een paar honderd man extra"). Of het echt zo gaat lopen bij dit controversiële project? Formeel zijn er nog vier andere partijen in de race, maar over drones en satellieten hoor je al niemand meer.

Het is jaren geleden dat Nederland een onderzeeboot bouwde. Er is nog wel technische kennis in Nederland aanwezig, maar niet voor een hele onderzeeboot. Uiteindelijk kunnen zelfs de in het DUKC samenwerkende partijen voor

onderzeebootbouw niet om de conclusie heen dat “specifieke kennis en ervaring voor de bouw van onderzeeboten in Nederland ontbreken.”²⁴ Wordt voor de Nederlandse werf Damen gekozen, dan wordt voor een herintroductie van die capaciteit gekozen. Wel vreemd vanuit oogpunt van consolidatie van Europese militair industrie, waar in andere delen van het beleid op wordt aangedrongen.

KANS

Er is nog een andere optie. In maart hebben Duitse en Nederlandse betrokkenen uit overheid en industrie overlegd over samenwerking tussen Duitsland en Nederland bij de productie en verwerving van onderzeeboten en fregatten. Duitsland werkt bij onderzeebootbouw al samen met Noorwegen. In het kort komt het erop neer dat Damen hoofdaannemer kan worden bij de bouw van een nieuw Duits fregat en dat Duitsland onderzeeërs voor Nederland gaat leveren. Het inschakelen van Damen bij de fregatten haalde de Nederlandse pers. Het inschakelen van de Duitsers bij de bouw van de onderzeeboten niet of nauwelijks. Toch behoort het aanschaffen van een HDW onderzeeboot, die aanzienlijk goedkoper kan zijn (€ 280-560 miljoen per boot) tot het kwartetspel met marineschepen. Niet alleen de Staatskas maar

ook de Nederlandse scheepsbouw zou hiervan profiteren. Maar dan moet Nederland wel opschieten met de B-brief; een woordvoerder van de werf merkte onlangs op dat er nog maar kort de mogelijkheid bestaat om mee te praten over het ontwerp.

Niet alleen Nederland wil zijn maritiem militaire industrie de hand boven het hoofd houden. Tal van Europese landen hebben fregatten in de aanbieding. In Australië bijvoorbeeld gingen drie Europese partijen (het Britse BAE Systems, Italiaanse Fincantieri en Spaanse Navantia) naar een fregattenorder. Het is goed voor Damen om op deze vechtmaket de leiding over bouw voor Duitse schepen te krijgen en een Duitse *launching customer*; als de eerste marine eenmaal een nieuw scheepsontwerp heeft gekocht geldt dat als garantie dat het geen kat in de zak is. Het biedt ook kansen voor bewapeningsleverancier Thales-Nederland, door de stevige relatie met Damen en omdat Thales van oudsher een belangrijke toeleverancier van technologie voor Duitse marineschepen is. Thales verloor recentelijk de slag in de Filipijnen van het Koreaanse Hanwha Systems en in Zuid-Korea kreeg het Israëliische Elta Systems de voorkeur. Zelfs intern is er concurrentie, door de samenwerking van het Franse Naval Group (waarmee Tha-

les nauw is verbonden) met het Italiaanse Leonardo. De Franse directeur van Thales luidde hierover onlangs de alarmbel⁵.

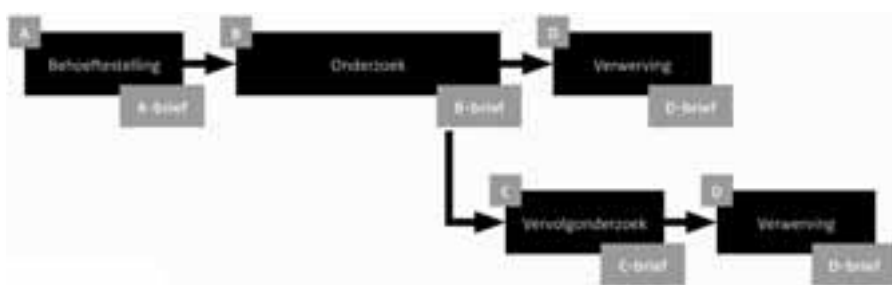
VALKUIL 2

De Duitse fregatten, die onder leiding van Damen gebouwd gaan worden, krijgen onder andere een raketchildradar. Nederland heeft zulke radar op zijn LCF-fregatten. Het Duitse multi-purpose fregat gaat volgens verwachting zo'n € 360 miljoen kosten (de Nederlandse LCF-fregatten kostten zo'n € 600 miljoen); wederom een aanzienlijk verschil. Op termijn gaat Nederland zijn LCF-fregatten vervangen en er zou samenwerking met de Duitsers kunnen worden gezocht. Maar de marinelobby wil de Nederlandse industrie verstevigen en pleit voor familievorming tussen de M-fregatten die nu worden vervangen en de LCF-fregatten die over tien jaar worden vervangen. Als er geen Duitse onderzeeboten worden gekocht, krijgt Damen waarschijnlijk een kleiner deel van de Duitse fregattenorder. Als de Nederlandse marine zijn zin krijgt is de schatkist miljarden kwijt in ruil voor eigen marinebouwcapaciteit. De Tweede Kamer bespreekt de aanschaf van de verschillende scheepstypen los van elkaar en dreigt achterzeiler te worden en de voordeliger uitwisseling met de Duitsers te missen.

Er zijn betere bestemmingen voor miljarden euro's dan voor sluipmoordenaars op zee. Nederland moet niet op te grote voet willen leven. Geen expeditionaire onderzeeër, en het niet verder optuigen van een militaire scheepsbouw. Nederland is een middelgrote handelsnatie en een klein land. Daarbij horen geen onderzeeboten die wereldwijd kunnen opereren.

Martin Broek

Materieelverwerving

Het proces om wapens voor defensie te kopen bestaat uit verschillende fasen, allen afgerond met een brief en debat in de Tweede Kamer:

A-fase: Initiële kostenraming (zijn er geen alternatieven, dan door naar D)

B-fase: Met welk wapensysteem kan defensie in de behoefte voorzien (geen ontwikkeling nodig, dan door naar D)

C-fase: Indien een ontwikkelingstraject nodig is om het systeem te ontwerpen

D-fase: Defensie kiest een product en een leverancier.

E-fase: Defensie evalueert grote en complexe projecten met een onderzoek van de Auditdienst Rijk (ADR) aan het eind.

Bron: 'Defensie Materieel Proces bij de tijd', Ministerie van Defensie, februari 2017 (herziene druk)

- 1 Marine wil Nederlandse waar, Gooi en Eemlander, 5 mei 2018.
- 2 Vrouwen aan boord brengt ook flink veel kosten met zich mee.
- 3 Martin Broek, 'Onderzeeboten, nodig? Deel 1: Besluitvorming' – broekstukken.blogspot.nl/2018/03/onderzeeboten-nodig-deel-1.html
- 4 Brief van Minister van Defensie 'Toekomst van de Nederlandse onderzeedienst', 9 juni 2015 – TK 34 225, nr. 1
- 5 Leonardo brengt met kracht zijn eigen marinesystemen in de samenwerking in. Anne Bauer, 'Thales craint le rapprochement entre Naval Group et Fincantieri', LesEchos.fr, 27 mei 2018 – tinyurl.com/Les-Echos-Thales

Ik moest alleen komen

“Waarom haten ze ons zo?” Deze wanhopige vraag van de weduwe van een New Yorkse brandweerman, direct na 11 september 2001, is een vraag die vaak terugkomt in het vorig jaar uitgekomen boeiende boek van journaliste Souad Mekhennet.

In 15 hoofdstukken probeert zij, als Duits-Marokkaanse moslim erachter te komen hoe en waarom sommige van haar lotgenoten de radicale weg naar terrorisme hebben gevolgd.

Nauwkeurig beschrijft zij in periodes tussen 1994 en 2016, hoe de ontwikkeling tot terrorist van verschillende jonge mensen is gelopen.

Ook neemt de schrijfster waar, en verbaast het haar, hoe de haat tussen sjiïeten en soennieten soms groter is dan de haat tegen Amerika. Zelf afkomstig uit een gemengd nest (ouders waren sjiïet en soenniet) is haar carrière een succesverhaal te noemen. Opgeleid in Duitsland weet zij tot nu toe als freelance journalist voor Amerikaanse en Duitse kranten te werken. Haar achtergrond, lef en charme zijn een toegangsbewijs en werkwijze voor veel indringende gesprekken.

“Ze moest alleen komen,” maar haar oprechtheid en betrouwbaarheid waren volgens de schrijfster de veiligheidsgarantie voor een behouden terugkomst.

De schrijfrant is vaak bijna spannend en avontuurlijk.

De uitgebreide details en veel voetnoten maken het boek tot een waardevolle informatiebron. Verslagen komen uit verschillende landen waar terroristische aanslagen zijn geweest zoals in Jordanië, Pakistan, Egypte, Bahrein en West Europa. Elk met de specifieke gebeurtenissen waar zij toegang had tot veel geradicaliseerde leiders. Ter plaatse ervaart zij, ondanks veel voorzorgsmaatregelen ook angstige situaties. Ze wordt zelfs gevangen genomen, waar ze ongedeerd uit komt.

Regelmatig ondervindt ze tegenwerking van het Amerikaanse leger en van de Amerikaanse geheime dienst bij publicaties of worden haar connecties gebruikt om jihadisten op te sporen. Deze geheime dienst acht zij soms gevaarlijker dan Jihadisten zelf.

Een bijzondere vermelding verdient het hoofdstuk ‘Bruiden voor het Kalifaat’. Als vrouw ziet zij hier een speciale missie om te constateren dat vrouwen de utopie van het Kalifaat aantrekkelijk vinden, zoals de vrouwen beweren: een land met een brede dienende gemeenschap. Een land waar je veilig bent en niet wordt behandeld als tweederangs burger zoals in het westen.

Of Mekhennet de ware oorzaak van het groeiende jihadisme heeft gevonden, laat ze wijselijk in het midden. Een verknijpte jeugd of een gebroken gezin, een gevoel van tweedehands burger of de slecht behandeling van moslims en hun landen (zoals Palestina), gewoon wrok of de sektarische kloof, het zou allemaal kunnen.

Anke Polak

Souad Mekhennet. *Reizen naar het front van de jihad*. Nieuw Amsterdam 2017.

In Brussel zal op zaterdag 7 juli een grote demonstratie als protest tegen het bezoek van Trump aan het NAVO hoofdkwartier zijn die onder andere ondersteund wordt door de PVDA in België. De volgende dag organiseert het No to NATO netwerk een tegentop met sprekers en workshops. Voor meer informatie: www.no-to-nato.org.

Op de vlucht (juli 756)

We gingen op de vlucht voor de rebellen noordwaarts.
maanlicht bestreek de heuvels. We liepen en liepen
en schaamden ons als we iemand ontmoetten.
Vogels schreeuwden door de kloof, niemand kwam trouwens
uit tegengestelde richting. Mijn dwaze meisje
beet in mijn hand van de honger. Ik was bang dat als ze
hulde de Tijger & Wolfenbandieten dat zouden horen
dus hield haar stijf tegen me aan. Maar ze worstelde
zich los en huilde nog harder. De jongen hield zich
groot, zocht zure pruimen tegen de honger. De helft
van de tijd onweerde het. Hand in hand glibberden
we door de modder, doornat en tot het bot verkild.
Een paar kilometer vorderden we op slechte dagen.
Toen we jouw huis bereikten, mijn vriend, brandden
de lampen en de poort stond wijd open. Jij
warmde water en waste mijn voeten. Je knipte
stroken papier om onze boze geesten te bedaren.
Je vrouw en kinderen huilden maar onze kinderen
sliepen al, uitgeput.

Du Fu

Vertaald door
Daan Bronkhorst.

Uit: Een boek van
wondere dingen.
Amnesty/Daan
Bronkhorst, 2018

Foto: Peter Dunne

